

VYUŽITÍ ODMĚN A TRESTŮ V RODINĚ

Bc. Barbora Medková

Diplomová práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Barbora Medková**
Osobní číslo: **H160308**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Využití odměn a trestů v rodině**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti výchovy, odměn a trestů.

Příprava a realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Z. (ed.) (2013). Terminologický výkladový slovník zo sociálnej pedagogiky. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave. ISBN 978-80-8105-514-0.

KOLDEOVÁ Lujza. Tresty vo výchove, Nakladateľství Wolters Kluwer, Bratislava, 2015. ISBN, 978-80-8168-197-4.

KOPŘIVA P. et al. Respektovat a být respektován, 1. vyd. Kroměříž: Spirála, 2005, 282 s. ISBN 80-901873-6-6.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MATĚJČEK Z. Po dobrém, nebo po zlém?, 6. vyd. Praha: Portál, 2007, 109 s. ISBN 978-807367-270-6.

MATOUŠEK Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 161 s. ISBN 80-901424-7-8.

ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ Klára a kolektiv. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978- 80-7367-313-0.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2018

Ve Zlíně dne 1. prosince 2017

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.

děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

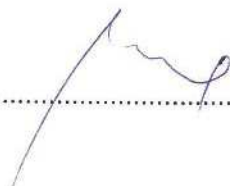
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 2.3.2018

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na využití kázeňských prostředků v rodině. První část se věnuje vymezení obecných pojmů, výchově v rodině, druhům odměn a trestů a jejich aplikaci ve výchově. Důraz je kladen především na rozlišení jednotlivých druhů odměn a trestů a vyzvednutí jejich kladů a záporů. V praktické části jsou pomocí dotazníků zjišťovány aktuální trendy výchovy v dnešních rodinách, s přihlédnutím k použití různých druhů odměn a trestů. Cílem práce je zjistit, které výchovné prostředky převládají.

Klíčová slova: výchova, rodina, odměna, trest

ABSTRACT

The focus of diploma thesis is on the use of disciplinary means in the family. The first part deals with the definition of general concepts, family education, types of rewards and punishments and their application in education. Emphasis is placed primarily on the distinction between different types of rewards and penalties and picking up their pros and cons. In the practical part, using current questionnaires, current trends of education in today's families are examined, taking into account the use of different types of rewards and penalties. The aim of the thesis is to find out which educational means prevail.

Keywords: education, family, reward, punishment

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní doc. PhDr. Zlatici Bakošové, CSc. za odborné vedení, metodickou pomoc a cenné rady, které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce. Paní PhDr. Aleně Plškové děkuji za potřebnou psychickou oporu a nevídanou ochotu. Poděkování patří v neposlední řadě mé rodině a partnerovi za podporu a trpělivost, kterou mi po dobu celého studia projevovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

„Výchova je největší a nejtěžší problém, který je možno člověku uložit.“

Immanuel Kant

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
1.1 PŘEHLED PROBLEMATIKY V DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE.....	11
1.2 ZÁKLADNÍ POJMY POUŽITÉ V DIPLOMOVÉ PRÁCI.....	13
1.3 VÝZNAM ODMĚŇOVÁNÍ.....	14
2 RODINA JAKO PRIMÁRNÍ INSTITUCE VÝCHOVY A SOCIALIZACE DÍTĚTE	17
2.1 RODINA JAKO PRVNÍ PROSTŘEDÍ VÝCHOVY DÍTĚTE	18
2.2 RODINNÁ VÝCHOVA ZALOŽENÁ NA NEŽÁDOUCÍCH STYLECH VÝCHOVY	21
2.3 RODINNÁ VÝCHOVA ZALOŽENÁ NA DEMOKRATICKÉM STYLU VÝCHOVY.....	24
2.4 SROVNÁNÍ OBOU STYLŮ VÝCHOVY	26
3 POZITIVA A NEGATIVA ODMĚŇ A TRESTŮ VE VÝCHOVĚ DĚTÍ ŠKOLNÍHO VĚKU	28
3.1 RODIČE JAKO VYCHOVATELÉ DĚTÍ	29
3.2 ODMĚNY A TRESTY JAKO VÝCHOVNÉ METODY V RODINĚ.....	31
3.3 VÝCHOVNÉ SITUACE V RODINĚ A MOŽNOSTI JEJICH ŘEŠENÍ.....	33
3.4 DŮSLEDKY POUŽÍVÁNÍ ODMĚŇ A TRESTŮ NA DĚTI.....	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	40
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	41
4.1 CÍL VÝZKUMU	41
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A FORMULACE HYPOTÉZ.....	41
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR, IDENTIFIKACE RESPONDENTŮ	42
4.4 DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE	43
4.5 METODA SBĚRU DAT	47
5 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	49
5.1 CHÍ-KVADRÁT PRO KONTINGEČNÍ TABULKU	60
5.2 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	62
5.3 DISKUSE, DOPORUČENÍ PRO PRAXI	64
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	73
SEZNAM GRAFŮ	74
SEZNAM TABULEK	75
SEZNAM PŘÍLOH	76

ÚVOD

Výchovné působení je jedna z oblastí zájmu Sociální pedagogiky. Tato práce se zaměřuje na výchovné působení v rodině, na využití kázeňských prostředků k dosažení stanovených výchovných cílů. Výchova je nedílnou součástí života každého z nás a aplikované kázeňské prostředky ovlivňují vývoj osobnosti jedince. Zaměříme se tedy na odměny a tresty, na jejich přínos a důsledky.

Během poměrně dlouhého časového období (od doby, kdy jsou v literatuře vysledovatelné první zmínky o výchově a její důležitosti jako takové) došlo ke značnému posunu v rovině teoretické - zde je postupem času kladen stále větší důraz na jedince jako takového, bere se ohled na jeho sebevědomí, jakožto důležitou stavební jednotku pro růst života schopného společensky začlenitelného jedince, tak v oblasti praktické, kde se logicky uvedení nového modelu výchovy do praxe přizpůsobilo vždy novému trendu uznávaného společností v daném období.

Způsoby výchovy dítěte v rodině jsou naprosto zásadní pro celkový rozvoj dítěte. Volba kázeňských prostředků v rámci výchovy se bezesporu liší. Můžeme se setkat s různými výchovnými styly, které každá rodina podle svého přesvědčení uplatňuje.

Stejně tak, jako se liší jeden člověk od druhého, což přináší vždy novou příležitost k poučení pro obě strany, stejně tak je nutno nabyté teoretické znalosti aplikovat vždy konkrétně a s citem pro jednotlivého člověka.

V diplomové práci se seznámíme se základními pojmy k danému tématu, popíšeme si výchovné působení rodiny jako jednoho z prostředí ovlivňujících dítě, porovnáme některé z výchovných stylů. Dále se práce zabývá definicí pozitivní a negativní stránky aplikovaných výchovných prostředků, osobností rodičů jakožto vychovatelů, možnostmi řešení několika vybraných výchovných situací a v neposlední řadě důsledky odměn a trestů.

Téma „Využití odměn a trestů v rodině“ jsem si zvolila z důvodu jeho přínosu jak v oblasti teoretické (načerpání a utřídění nových poznatků v oblasti výchovy dítěte), tak v rovině praktické (nastínění řešení konkrétních situací aplikovatelných v životě). Cílem práce je zjistit přístup současných rodin k výchově dětí a četnost a druhy aplikovaných odměn a trestů v rodinách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této kapitole je uveden stručný přehled z vybrané pedagogické literatury, která o tématu pojednává. Kázeň je podle Biddulpha nejvíce vidět, právě v momentě, když chybí. Mluví o ní jako o nečem, jenž je kromě lásky to nejdůležitější, co můžeme dítěti dát (kázeň postupem času předje v sebekázeň) - znamená to totiž umět vycházet s ostatními lidmi (Biddulph, 2011, s.42-43).

Kázeň je plnění společností očekávané sociální role, která neodmyslitelně souvisí s respektováním autority a jako prostředky k jejímu dosažení užíváme odměny a tresty, abychom s jejich pomocí dosáhli stanovených výchovných cílů (Průcha, Mareš, Walterová 1998, s.105). Dále jsou zde také definované základní pojmy, pro lepší orientaci v dané problematice. V poslední části jsou nastíněny formy pozitivního posilňování.

1.1 Přehled problematiky v domácí a zahraniční literatuře

V rámci rešerše literatury týkající se tématu jsme vybrali publikaci Matějčka **Rodiče a děti**, ve které autor poukazuje na to, že citově vřelé a stálé prostředí je základem pro zdravý duševní vývoj, což nemusí být vždy snadné, ale je třeba vynaložit hodně sil, aby tyto podmínky byly splněny, aby se děti a rodiče měli navzájem rádi, tvořili celoživotní společenství. To, co se dítěti v rodinném prostředí dostane, je pro něj stavebním materiálem pro utváření jeho vlastní osobnosti.

Matějček dále ve své publikaci **Co, kdy a jak ve výchově dětí** upozorňuje, že výchovná hodnota odměn a trestů se u každého dítěte liší – podle jeho osobnosti a situace, při níž k nežádoucímu chování dochází. Měli bychom si být vědomi toho, že mezi proviněním a uloženým trestem (či odměnou za žádoucí chování) by měla existovat úměrnost, aby byl za malé provinění uložen trest malý a obráceně. Pokračuje o tom, že vychovávat za pomoci odměn a trestů bychom měli přiměřeně konkrétnímu dítěti, jeho osobnosti a věku. S přibývajícím věkem dítěte už není na místě kupovat bonbóny, dítě ocení více odměnu a trest duševní povahy - například ocenění formou pochvaly, výčitky či pokárání. Aplikovanému výchovnému prostředku by dítě mělo také vždy rozumět, pokud si není vědomo přestupku, za který je trestáno, bude zmatené a trest se mine účinkem. Měli bychom mít na paměti i rozmanitost užívaných výchovných prostředků. Použijeme-li při jakémkoliv přestupku vždy jeden a ten samý trest, dítě si z toho časem nebude nic dělat a trest se stane naprosto zbytečným. Samozřejmě jak při odměňování, tak i v případě trestání, by se nic nemělo přehánět – jestliže u prvního malého prohřešku použijeme na dítě ten nejsilnější trest,

nemáme pak kam stupňovat a dítěti diferencovat závažnost jiného budoucího špatného chování oproti tomu předchozímu. Používáním krajních výchovných prostředků bychom, dle osobnosti konkrétního dítěte, mohli dosáhnout nezdravých postojů a vyvolat tak u dítěte pasivitu a apatii či vzdor, v krajním případě až touhu pomstít se.

V neposlední řadě je u užívání odměn a trestů zmiňuje důslednost, abychom v dítěti nevyvolávali zmatek a nesnižovali svoji autoritu, nemůžeme dítě jednou za to samé chování potrestat a jindy odměnit – jak by pak mohlo vědět, jak se příště zachovat? Jistě, nedůsledný je občas každý, mnohdy si toho vůbec nejsme vědomi. Nesmí k tomu však docházet pravidelně. Dle těchto zásad bychom se měli řídit, až budeme uvažovat o tom, jaké konkrétní odměny a tresty v konkrétních nastalých situacích použít.

Mertin je autorem knihy **Ze zkušeností dětského psychologa** a upozorňuje na to, jak je při výchově důležité být opatrný, abychom se vyhnuli nežádoucím výsledkům. Uvádí, že nejúčinnějšími výchovnými prostředky shledává právě ty nejzákladnější (a často nejvíce opomíjené), kterými jsou především trpělivost, důslednost a pravidelnost – jak je nám všem nakonec známo, opakování je matkou moudrosti. Uvádí také, že láskyplný vztah, kde jdeme dítěti v chování, jaké u něj vyžadujeme příkladem, je mnohem účinnější, než kdybychom se umluvili, ale chovali se přesně obráceně, což jistě také pro nikoho z nás není novinkou. Každý přece známe rčení, *káže vodu a pije víno*, což se nevyplácí - ve výchově především.

A právě v této jednoduchosti spočívá původ všeho složitého, ať už odměňujeme nebo trestáme, trpěliví a důslední musíme být v obou případech, vždyť bez toho bychom nikdy ničeho nedosáhli, což platí dvojnásob ve výchově dítěte v plnohodnotného socializovaného jedince, který má mít povědomí o základních hodnotách a přijatelném chování.

Dinkmeyer a McKay píší svou publikaci **Efektivní výchova krok za krokem** jako příručku pro rodiče, která jim má pomoci jejich dětem lépe porozumět, vychovávat je k odpovědnosti a řešit konflikty. Popisují špatné chování dětí z hlediska jejich cílů a toho, čím je chování dětí způsobeno a čeho tak chtějí dosáhnout. Poukazuje na základní prvky, které budují kladný vztah, jimiž jsou vzájemný respekt, společná zábava a trávení volného času rodičů s dětmi, povzbuzení a sdělování si vzájemné lásky. Nastiňují rozdíly mezi tzv. hodným a zodpovědným rodičem, kde uvádí příklady ve vztahu přesvědčení rodičů, chování jejich dětí a důsledky, které mohou přístupy rodičů k dětem mít. Píší o rozdílech pochvaly a povzbuzení, upřesňují jaký je jejich cíl a výsledek a zdůrazňují, že efektivnější je právě povzbuzení, protože se jedná o samotnou snahu dítěte, motivaci vnitřní. Dále radí, jak účinně chválit. Rozebírají základní pravidla výchovy, jakými podle nich jsou chápat dítě, jeho city

a následné chování, být ve výchově laskaví ale zároveň však pevní, nesnažit se být za každých okolností *hodnými* rodiči a být důslední (a jiné další).

Závažnost tématu, kterým se tato práce zabývá velmi dobře vystihuje Helus, z jehož díla **Vyznat se v dětech** vyplývá následující: „*Zpustlé a zanedbané děti dnes – to je zpustlý a zanedbaný svět zítra. Dnešní děti, které tento svět jednou zákonitě převzou z rukou svých otců a matek, budou rozhodovat o jeho dalším osudu*“ (Helus, 1987, s.208).

1.2 Základní pojmy použité v diplomové práci

Rodina je společenskou institucí, která plní formuje vztahy, začleňuje jedince do struktury společnosti a spolu se školou plní funkci výchovnou (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s.211).

Kraus definuje rodinu jako „*sociální útvar, sociální skupinu, která prošla a prochází vlastním vývojem, a to v souladu se společensko-politickými a kulturními změnami*“ (Kraus, 2015, s.19).

Výchova je dle Bakošové složitý společenský proces, ve kterém se realizuje interakce vychovatele s vychovávaným. Tento proces má vést k procesu socializace a jeho podstatnými znaky jsou cílevědomost, záměrnost, soustavnost a organizovanost (Bakošová, 2008, s.49).

Rodinná výchova je výchova, která se uskutečňuje v rodině, cílevědomě působí na děti a formuje tak jejich osobnost a to v oblasti sociální, citové, mravní a dalších (Bakošová, ed. 2013, s.288).

Odměna a trest jsou prostředky, které ve výchově používáme za účelem modifikace chování. Mnohdy i způsoby, kterými reagujeme na výkony dítěte v učení. „Trest vyvolává především nelibost, nepříjemné pocity a je udělován za účelem utlumení nežádoucího chování. Vyjadřuje negativní hodnocení. Má mít pro dítě vliv na vyvození úsudku na jeho další jednání (Kolář, 2012, s.87).

Odměnu lze vyjádřit jako jednu z forem působení, která má pozitivně motivovat k tomu, aby byly splněny požadavky na dítě kladené, a ono samo ze splnění povinnosti mělo radost a pocit úspěchu, informovat ho o správnosti chování a v neposlední řadě je její funkcí vyjádření pozitivního vztahu mezi dospělým a vychovávaným dítětem (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s.154). O formách odměny bude dále pojednáno.

Výchovný styl je záměrné i spontánní chování vychovatele k vychovávanému dítěti. Jedno z nejznámějších je dělení na výchovu : autoritativní, liberální, a demokratickou (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s.289).

Empatie je „složitý emocionální proces, jenž předpokládá porozumění druhému při zachování vlastní identity. Vcítění se, porozumění druhému, chápání jeho stavu, názorů a emocí, jeho problémů, zkušeností, odlišných od těch svých. Projevení tohoto porozumění. Poznání a pochopení psychického stavu druhého člověka; vnímavost k druhému člověku; schopnost přistoupit k tomuto člověku s pomocí (např. v tísní)“ (Kolář, 2012, s.38-39).

Socializaci chápe Kraus jako celoživotní interakční proces uskutečňující se sociálním učením, během kterého si jedinec osvojuje formy chování a hodnoty, díky čemuž se začleňuje do společnosti (Kraus, 2001, s.54).

1.3 Význam odměňování

První kapitolu uzavřeme všeobecným nastíněním možností pozitivního posilňování - odměn. Čáp charakterizuje odměny jako působení rodiče či vychovatele, které je spojeno s určitým chováním jedince, vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování a přináší jedinci uspokojení potřeby, libost. Přičemž odměna je to, co jako odměnu vnímá dítě.

Odměny mají různé formy, které ve výchově aplikujeme individuálně. Důležité při používání odměn ve výchově je zvolení vhodného druhu i jejího množství. Volba druhu i četnosti odměňování je samozřejmě na každém rodiči a vychovateli, je však nutno brát ohled na to, že není vhodné vždy za každou cenu užívat ocenění materiální, vždyť placení dítěti za vykonání domácích prací není ideální jako nastavení vztahů. Co se přílišného množství odměn týká – Skinner v experimentech přišel na to, že často udělované odměny mohou zevšednit (Čáp, 1993, s.314-317).

Odměna

Je vždy spojena s chováním dítěte, vyjádřením kladného hodnocení jeho chování a přináší mu uspokojení nějaké jeho potřeby. Jedná se o nejsilnější, ale někdy podceňovanou metodu pozitivní výchovy. Měla by však být použita pouze v případě, kdy chceme dát dítěti najevo, že jeho správné jednání bylo takového rozsahu a charakteru, který zaslouží zvláštní ocenění (formou odměny).

Přičemž druh a výše (množství) odměny, ať už je jejím obsahem cokoliv, musí vždy zohledňovat **věk a vyzrállost dítěte**, aby nebyla ve svém výsledku kontraproduktivní (Čáp, 1993, s.314-315).

Dělení odměn:

- pochvala, projev kladného citového vztahu, úsměv, kladné hodnocení (nazývané také jako emoční nebo rovněž morální),
- dárky (materiální),
- umožnění oblíbené činnosti dítěte, vytouženého zážitku (Čáp a Mareš, 2001, s.253).

První druh odměn shledává Čáp nejúčinnějším – vždyt' pouhý úsměv může být v mnoha případech obrovskou odměnou. Odměny se narozdíl od trestů už při pouhém vyslovení jeví jako něco neškodného, něco, čím nelze ublížit. Opak je však pravdou. A to opět v obou případech - tedy nezohledňujeme-li **aspekt věku či souvisejících okolností**. Dobrým příkladem jsou všechny dárky, které dítě dostává, protože si je přece tolik přálo.

Není účelem této práce konkrétně popisovat všechny existující druhy odměn, podrobněji se tedy podívejme jen na pár z nich. A tím se dostáváme k dalším dvěma pozitivním formám upevňování žádoucího chování, kterými jsou **pochvala a povzbuzení** (Čáp, 1993, s.315-316).

Pochvala

Je vnímána už dítětem od druhé poloviny jeho prvního roku života – náš tón hlasu, gesta a mimika. Později, když už dítě chápe smysl slov, pochvala se stává jedním z nejefektivnějších prostředků výchovného působení (Matějček, 2012, s.87-91). Pochvala podle Čápa vede k uspokojení potřeby uznání a je pro jedince velmi motivující. Také je to zřejmě nejpoužívanější forma odměny. Je však potřeba rozlišit, jestli chválíme dítě za něco, co vykonalo pouze proto, že to byla jeho povinnost nebo zda se jednalo o jeho vlastní iniciativu udělat něco nad rámec této povinnosti. Je také velmi vhodné z chování dítěte vysledovat, zda příslušnou věc nevykonalo, protože prvoplánově již s pochvalou počítalo. Samotná realizace pochvaly ze strany rodičů pak získává intenzitu svého obsahu po zhodnocení výše uvedených kritérií (Čáp, 1993, s.316). Dinkmeyer a McKay jsou toho názoru, že účinnější než chválit je dítě povzbudit. Uvádí, že chvála je druhem vnější odměny, naproti tomu povzbuzením se oceňuje snaha dítěte a týká se dítěte samotného, motivuje dítě vnitřním způsobem (Dinkmeyer a McKay, 1996, s.49).

Povzbuzení

Dle Bártlové povzbuzujeme, když chceme dítě utvrdit ve správném chování, povzbuzení je také vhodným prostředkem pro zvýšení sebedůvěry dítěte. Jak snadněji projevit kladný citový vztah k dítěti, když ne tím, že mu dodáme sebedůvěru a odvalu? Dáme mu tak najevo, že jeho snažení jde správným směrem, aby vycítilo z naší strany přesvědčení o jeho schopnosti úkol dokončit. Posílíme tím jeho aktivitu a vytrvalost. Pravda je ale taková, že si rodiče sílu efektu této metody výchovy zřejmě dostatečně neuvědomují, protože ji poměrně málo používají. Skoro to někdy vypadá, jako by bylo jednodušší zkritizovat tu část snažení, kterou dítě nevyhodnotilo a tím i neprovedlo zcela správně, než se zaměřit na třeba jen zrnko dobré dětské snahy a to vypěstovat v úrodný klas. Že je tento přístup možná jednodušší z pohledu rodičů, ale často velmi demotivující pro dítě, je jasné (Bártlová, 1962, s.6).

Laskavé a vlídné chování dle Mertina někteří mohou pokládat za slabost, a třeba i mít strach, že ho děti budou zneužívat, že se nebudou chovat podle představ rodičů, společnosti. Laskavost však neznamena, že důsledný a rozhodný postoj k dítěti s ním nemohou jít ruku v ruce a kombinací těchto přístupů k dítěti lze dosáhnout téměř všeho. Nevyvrácíme, že při laskavém přístupu ve výchově nás dítě může oklamat snadněji než rodiče, který je neustále nedůvěřivý. „*Přesto věřím, že si z naší laskavosti odnese do budoucnosti mnohem víc než z tzv. přísnosti, apriorního podezírání a nedůvěry. Dospělí lidé mají povinnost být k dětem laskaví*” (Mertin, 2015, s.66).

Každý, kdo byl někdy v životě určitým způsobem odměněn si přesně dokáže vybavit, jak příjemný je to pocit. U dětí funguje odměna stejně, vlastně i lépe – přes pocit uspokojení, uvědomění si vlastní důležitosti až užitečnosti pro svoje okolí se jedinec nadchne a o to snadněji se vypracuje v uvědomělého jedince. Což je přínos nejen pro něj, ale zároveň pro celou společnost. Životní úroveň společnosti má původ především ve spokojených rodinách (Kraus 2015, s.5).

2 RODINA JAKO PRIMÁRNÍ INSTITUCE VÝCHOVY A SOCIALIZACE DÍTĚTE

Rodina je základní stavební jednotkou společnosti, instituce vytvářející a formující interpersonální vztahy, bavíme – li se o nukleární rodině, ta je tvořena nejbližšími příbuznými, což jsou rodiče a děti (Průcha, Walterová a Mareš, 1998, s.211).

„Rodina je společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se soužitím všichni

„učí pro život“, kde všichni dávají i přijímají, kde formulují svou osobnost a mají možnost

zrát k moudrosti“ (Matějček, Langmeier, 1981, s. 220).

Výchovou rozumíme záměrné působení na člověka za účelem rozvinutí jeho schopností a naučení způsobů chování, které budou v souladu s kulturou, ve které žijeme (Hartl a Hartlová, 2000, s. 680).

Socializace je celoživotní proces, během kterého se jedinec začleňuje do společnosti, učí se hodnotám a kultuře dané společnosti, osvojuje si lidské jednání a chování a učení se sociálním rolím a to vše nápodobou a identifikací (Průcha, Walterová a Mareš, 1998, s.225).

Rodina je jedním z prostředí, kde výchova dítěte probíhá. Výchovný proces působí na složky kognitivní, emotivní a konativní. Rodina má prvotní roli ve výchově, protože působí výchovně již v počátečním období, v prvních třech letech, které jsou nejdůležitější pro utváření charakteru a v neposlední řadě je nenahraditelná pro emocionální vývoj. Zásadní vliv má především v období předškolního věku dítěte (Kraus, 2006, s. 26).

Ať už se konkrétní **rodina** rozhodne pro jakékoliv pojetí výchovy, měla by dodržovat **výchovné zásady**, díky jejichž uplatňování bude výchovný proces úspěšný. Kraus uvádí zásady následující:

- zásada úcty ke každému člověku, která má náležet naprosto všem lidem, je základem lidské důstojnosti,
- zásada ohledu na věkové a individuální zvláštnosti vychovávaných díky níž jsou na každého jedince kladeny adekvátní nároky a jedinec má možnosti pro optimální rozvoj,
- zásada opory o kladné rysy osobnosti vychovávaného je daleko větším přínosem, než napomínání a vyzdvihování jeho nedostatků,

- zásada aktivity vychovávaných, která stojí na vlastním poznání a zkušenosti,
- zásada demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným je důležitá pro dobré vztahy,
- zásada názornosti je o mnoho účinnější, pokud si vychovávaný životní zkušeností projde a vychovávající mu jde příkladem,
- zásada trvalosti říká, že výsledek výchovného procesu by se měl stát součástí trvalého jednání,
- zásada spojení výchovy se životem – vychovatel vychovává v souvislosti s reálnými situacemi,
- zásada jednotného působení, spolupráce všech vychovatelů – bez vzájemné spolupráce by výchova nemohla být efektivní,
- zásada důslednosti, bez které si jedinec na požadované chování nenavykne a trvale si ho neosvojí (Kraus, 2006, s.13-14).

2.1 Rodina jako první prostředí výchovy dítěte

Jak uvádí Kraus, rodina je sociální skupinou procházející vývojem a to v souladu se společenskými a kulturními změnami. Odráží samozřejmě i podmínky, které jsou pro ni společností vytvořeny a dle toho funguje (Kraus, 2015, s.19).

Není to samozřejmě jen rodina, na dítě působí kromě rodičů i ostatní vychovatelé, organizace, vrstevníci, televizní pořady a jiné další faktory (Čáp, 1996, s.13).

Rodina je však nejen důležitým článkem společnosti, ale především základní sociální institucí, která hraje zásadní roli v procesu socializace dítěte. Je jedním z faktorů, který má vliv na formování osobnosti, od raného dětství je nenahraditelná. V případě soužití více generací pospolu může vyvstat problém v tom, kdo má ve výchově dítěte hlavní slovo. Hlavní zodpovědnost za výchovu dítěte nesou vždy jeho rodiče. Ti by měli být ve výchově vždy jednotní a případné názorové rozdíly řešit a sjednotit ideálně bez přítomnosti dětí. Pokud do výchovy zasahují prarodiče, čemuž se ve vícegeneračním bydlení asi nejde zcela vyhnout, je velmi vhodné stanovit předem pevná pravidla. Například, když rodiče dítěti něco zakáží, je nepřipustné, aby prarodič před dítětem toto rozhodnutí zpochybnil, případně udělal pravý opak. Starší generace sice narozdíl od rodičů disponuje mnohými životními zkušenostmi, které mohou zajisté obsahovat cenné názory na výchovu, vždy je však potřeba

je citlivě začlenit do výchovy rodičů po vzájemné dohodě. V opačném případě dosáhneme jedině dezorientace dítěte. Potom dochází k tomu, že se ve výchově nejen neposuneme žádaným směrem, ale naopak si dítě - a to i velmi malé - vyhodnotí, koho uposlechnout je pro něj výhodnější (Smolová, 1990, s.72).

Rodina má pro zdravý vývoj dítěte zásadní význam, je základním prostředím pro socializaci. Zmiňujeme-li zdravý vývoj, myslí se tím všestranný rozvoj v oblasti tělesné, duševní a zároveň společenské (Dunovský, 1986, s.3-5).

Rodina zastává hned několik **funkcí**, dle Krause jsou to tyto:

- biologicko reprodukční,
- sociálně ekonomická,
- ochranná (zaopatřovací),
- socializačně výchovná,
- emocionální, která je nezastupitelná, protože žádná jiná instituce nenahradí pocit lásky a důvěry a potřebného zázemí, které rodina vytváří (Kraus, 2015, s.40-44).

O citové výchově píše dále Matějček – uvádí, že citová výchova neznamena jen rozmazlování, ale něco pro sebe navzájem vydržet. Mít někoho rád obnáší i překonat pro druhého něco nepříjemného a v neposlední řadě se navzájem povzbuzovat (Matějček, 1986, s.180-182).

Jako všechno, tak i rodina prochází postupem času vývojem, ať už se bavíme o způsobech života nebo demokratizačních tendencích (mezi manželi navzájem, dětmi a rodiči rovněž). Jedno by ale mělo být neměnné – rodina by měla být místem, pro příznivý vývoj dětí a zázemí, plného lásky (Kraus, 1998, s.122-123).

Rodina na dítě nepůsobí jako pouhé vnější prostředí, ale dítě přímo utváří a mění (Helus, 1984, s.101).

Výchova je jedním z mnoha faktorů, které se podílí na formování osobnosti. Je to nepostradatelný faktor, na kterém závisí i rozvoj společnosti. Nejedná se jen o formování a ovlivňování jedince, ale celé společnosti. To, že výchovný proces není jen působení na jedince, ale i přínos pro společnost vysvětluje Kraus prostřednictvím **funkcí**, které by **výchova** měla plnit.

Jsou to následující:

- translačně transformační – zajišťující plynulý vývoj společnosti a výchovně vzdělávacím procesem dále obohacující kulturu,
- komunikačně kooperativní funkce procesy zjednodušuje a zkvalitňuje, přičemž zasahuje do mezilidských vztahů,
- socializační funkce – výchova prohlubuje a zkvalitňuje socializační proces,
- kultivační funkce se týká vzdělávání člověka, který přijímá a zhodnocuje informace a následně je přenáší do praxe,
- ekonomicko-kvalifikační funkce předpokládá rozvoj v podobě kvalifikovaných pracovních sil (Kraus, 1998, s.19).

Jak už bylo zmíněno, výchova není jen záležitostí týkající se jedince, ale i celé společnosti a s tím souvisí i **výchova k zodpovědnosti** – jak uvádí Matějček, zodpovědnost se vždy k něčemu vztahuje a rozlišuje tři její roviny:

- zodpovědnost v rovině osobní – vůči sobě a svému zdraví, povinností, nepromarnit život a starat se o tělesnou i duševní kondici,
- rovinu společenskou – zodpovědnost vůči druhým, která je definována i v zákoně,
- rovinu duchovní – autority, které nás přesahují, ať už je nazývána Pán Bůh nebo jakkoliv jinak (Matějček, 2012, s.100-104).

“Kult dítěte, důraz na jeho všestranný rozvoj a plné využití jeho kapacity nemohou vést k tomu, že ustoupí zcela do pozadí odpovědnost rodičů (případně dalších vychovatelů, zejména učitelů) a ti se tak stanou pouhými naplňovateli autonomního rozvoje dítěte. Rodiče nemohou jen provázet svobodně se rozhodující dítě, ale od nejútlejšího věku na ně působí, ovlivňují ho, formují k obrazu svému. Zpočátku je dítě absolutně nesamostatné a jeho schopnost vyjádřit své potřeby minimální, takže prakticky o všem rozhodují rodiče. A rozhodují nejen o zcela konkrétních aktivitách, ale také o jeho obecném směřování. V řadě ohledů se snaží respektovat vývojovou úroveň dítěte, předpoklady a postupně i jeho možnosti a přání. Často však provádějí některé činnosti i proti jeho vůli, na základě vlastních zkušeností a představ. Jestliže dítě rodičovství představy narušuje, snaží se je usměrnit a v rámci možností dovést k jejich naplnění” (Mertin,2013, s.66-67).

Matějček zmiňuje, že když někdy něco ve výchově opomeneme, nemusí to být ještě definitivní chyba, která by nešla v budoucnu napravit, ale je potřeba pamatovat na to, že zpravidla nejvíc děti vychováváme, když si to vůbec neuvědomujeme. Ve výchově zdůrazňuje důležitost jednotnosti a důslednosti, byť vzápětí hned dodává že nic by se nemělo přehánět (Matějček, 2012, s.8-23).

2.2 Rodinná výchova založená na nežádoucích stylech výchovy

Matějček je názoru, že pokud se rozhodujeme mezi **výchovou autoritativní nebo liberální**, musíme si uvědomit, že obě mají své výhody, každá z nich vyhovuje jiné povaze dětí a rodičů. Přikloníme-li se té první, musíme si ale nejprve uvědomit co vlastně znamená pojem autorita. Autoritou by měl být člověk, u něž převažuje zralost a je vyspělejší, než ten, koho chrání, vede a poskytuje mu potřebnou oporu (Matějček, 2000, s.278-280).

Ano, jistě, jak uvádí Mertin, rodiče představují pro dítě jakousi přirozenou autoritu, i s tou se ale musí umět pracovat a nebýt příliš kamarádský nebo naopak zbytečně přísný. Nepřidáme si na autoritě, když nebudeme trvat na vykonání našich požadavků – uplatňovat autoritu ale vždy musíme s ohledem na věk konkrétního dítěte.

Vždyť ve výchově nemá jít o strach vychovávaného vůči vychovateli, ale o vztah založený na důvěře k někomu, na něž se může dítě spolehnout. Slepá poslušnost doprovázená strachem nepřinese nic dobrého. Děti tak mohou být utlumeny, vzdorovité a pomstychtivé, nebo si hledají vlastní způsoby, jak se se situacemi vyrovnat, ať už lží či jinak a mnohem hůř. V autoritativním vedení by dítě mělo najít oporu a v rámci jasných pravidel i dostatek svobody, aby se nemuselo uchýlovat k nesprávnému jednání.

K zodpovědnosti dítě nepřivedeme tresty a strachem, měla by to být taková výchova, která dítě uspokojí, protože jednalo správně – vždyť odpovědnost je celkový postoj k životu a nejučinější je zde osobní příklad toho, kdo vychovává a se kterým se dítě identifikuje. Dobře volenými výchovnými prostředky utváříme a upevňujeme u dětí žádoucí návyky, veďme děti tedy tak, aby respektovaly nejen svoje, ale i zájmy druhých (Mertin, 2015, s.127).

Autoritativní styl výchovy

Vyznačuje se rozkazy, hrozbou, trestem, nebo také nedostatečným porozuměním. Tato výchova vyvolává u dětí vyšší napětí, dominantnost, agresivitu vůči ostatním (Čáp, 1993, s.332-333).

Existuje několik možností jak chování dítěte regulovat. **Napomenutí** bychom mohli označit za nejmírnější formu trestu, pokud je provedeno jako prostředek laskavého upozornění na nesprávné jednání - citlivě a cíleně. Pokud by totiž bylo použito s cílem dítě zesměšnit nebo vystrašit, abychom mu navozením stresu ukázali kdo je tady pánem, pouze z pozice síly, je toto naše snažení pro správný výchovný efekt bezcenné, spíše kontraproduktivní. Stává se pak spíše trestem působícím velice nepříjemné pocity.

Napomenutí má několik forem – od přísného pohledu až po křik a má dítě upozornit na to, že se nechová správně a bude-li i nadále pokračovat, následkem bude trest. I jako forma trestu ale napomenutí ztrácí efekt v případě, kdy je ve vztahu k jedné záležitosti použito opakovaně. Dítě totiž velmi správně vycítí (podle našeho pohledu, tónu hlasu a jiných způsobů řeči našeho těla), že při jeho neakceptování našeho napomenutí jej nejspíše postihne trest. Dítě musí trestu, důvodu proč je trestáno rozumět (Bártlová, 1962, s.10).

Dle Vaníčkové je **trest** (především ten tělesný) součástí právě **autoritativní výchovy**, kde byl odjakživa následkem kázeňského prohřešku.

Tresty můžeme rozdělit následovně:

- fyzické tresty,
- psychické tresty – křik, výhrůžky, projevení negativních emocí,
- zákaz oblíbené činnosti nebo naopak příkaz neoblíbené činnosti.

Trestem je hlavně to, co se děje v dítěti – co prožívá. Nepříjemný, ponižující pocit, kterému se dítě chce vyhnout. Nejdůležitější není velikost trestu a jeho množství, ale především vztah k tomu, kdo trestá. Jestliže má trestaný k trestajícimu blízký vztah, pak pocítuje vinu a dostaví se výchovný účinek (Vaníčková, 2004, s.13-38).

Dle pedagogů **má trest trojí význam**. Trest má:

- napravit škodu, která chováním vznikla (proto je důležité, aby dítě rozumělo důvodu uložení trestu),
- působit proti opětovnému opakování nežádoucího chování (na bázi nepříjemné zkušenosti – prožitého trestu)
- má sejmout pocit viny, což je to nejdůležitější (Matějček, 1986, s.185).

Při použití trestu musíme však pečlivě zvážit jeho intenzitu a četnost, protože pokud se veškerá výchova zvrtně v pouhé příkazování a zakazování, nezbude z ní nic, než strohý

režim, kde je stanoveno co se musí a nesmí. Lehce nám tak může uniknout ze zřetele to, jak se s tím dítě vyrovná. Tady už jen krůček k tomu, aby tímto způsobem došlo k ohrožení dětské osobnosti. V dítěti vznikají stavy úkosti, což snadno přejde v apatii až depresi (Helus, 1987, s.118-119).

Je tedy velkou chybou postoj některých rodičů: proč bych se měl dítěte ptát, jak se cítí, má mě poslechnout a hotovo. Je bezpodmínečně nutné si uvědomit, že dítě – a to už v předškolním věku – je pro nás ve výchově nejen vychovávaným subjektem, ale i partnerem. Musí se tedy projevit zpětná vazba. Toto vše probíhá s přihlédnutím k tomu, že každé dítě je jiné. Musíme tedy zohlednit i typ dítěte – a to ve smyslu, jedná-li se o typ **snadno vychovatelného dítěte** (vyznačuje se pozitivním emočním laděním a mírnou intenzitou reakcí na podněty, přizpůsobivostí). Jiné děti jsou **obtížně vychovatelné** (jsou spíše záporně citově laděné, na podněty reagují zvýšeně a pomalu se přizpůsobují změnám, mají tendenci se novým situacím vyhýbat). Jiný přístup zase potřebuje dítě, které bychom mohli označit jako **pomalý typ**, které je spíše apatické bez velkých výkyvů chování, velmi pomalu se přizpůsobuje, ale též negativně nereaguje (Helus, 2004, s.110).

Matějček uvádí, že k trestu neodmyslitelně patří i odpuštění. Rodiče zajisté sami pro sebe žádali mnohokrát jiné lidi o odpuštění, jak by potom mohli neodpustit svým dětem? Než jako odměnu, chápeme odpuštění jako oprostění se od napětí z očekávaného trestu. Neodpouštět by znamenalo jednat nelidsky, necitelně. Uchýlit se k druhému extrému a odpouštět všechno by zase znamenalo ztratit autoritu. Držme se tedy střední cesty a pamatujme zároveň na ostatní zásady odměňování a trestání (Matějček, 2012, s.107-109).

Liberální styl výchovy

Je-li tento styl výchovy v krajní podobě, kde dítě není vedeno, nemá žádný řád - je pro děti také nevhodným výchovným stylem. Rodiče uplatňující tento volný výchovný styl na dítě nekladou mnoho požadavků a příliš jeho chování neřídí – to dítě vede k nespolehlivosti a v krajním případě i k vážným poruchám chování. Děti potřebují vedení, bez něj nebudou šťastnější, právě naopak, půjdou vedení a oporu hledat jinde, často do nejrůznějších skupin a spolků a to jim rozhodně nepřispěje (Prokešová, 2013, s.49).

“Dítě by mělo mít jistotu, že mu rodiče pomohou každý problém vyřešit. Dítě akceptuje, že se rodiče zlobí (vždyť ono se často na sebe zlobí také). Jen potřebuje opakovaně udělat zkušenost, že rodiče nepřestanou mít rádi, že tedy odsoudí čin, nikoli osobu” (Mertin, 2015, s.25).

Výchovných stylů označovaných jako negativních je mnohem více, než v této diplomové práci je možno obsáhnout.

Rodiče mohou také kombinovat různé druhy výchovy, důležité je si včas uvědomit chyby, které se vyskytují v případech:

- **zraňujícího stylu výchovy** (ve kterém je dítě neustále okřikováno a dostává najevo, že na něm rodičům nezáleží),
- **přehnaně pečujícího stylu** (kde má rodič potřebu uplatňovat pečovatelskou lásku a z dítěte vychovává nesamostatného jedince),
- **zanedbávajícího stylu** (dítěti jsou zajištěny základní věci jako strava a oblečení, ale nehledí se na jeho pocity a rozvoj), a v jiných dalších (Biddulph, 2011, s.121-124).

Nejsou to jen uvedené negativní styly výchovy, které mohou nepříznivě ovlivnit vlastní výchovu dítěte, ačkoliv často neuvědoměle. Jsou rodiče, kteří si neuvědomí, jak je důležité při výchově respektovat věk dítěte. Toto tvrzení působí na první pohled banálně, jsou však rodiče, kteří svoje dítě vždy považují za starší, než doopravdy je. Je to vlastně logické, protože výchova se zabývá budoucností. Zajímá nás, jaké pokroky udělá dítě v několika příštích letech a tak se může stát, že mu chybně v současné chvíli přisoudíme roli, ke které bude zralé až mnohem později. Tím se vývoj dítěte stává nerovnoměrným (Helus, 1987, s.164).

2.3 Rodinná výchova založená na demokratickém stylu výchovy

Alan označuje dětství jako období rozhodující o formování osobnosti, ve kterém si každý jedinec buduje základy sociálního života a rané zkušenosti považuje za důležité pro budoucí rozvoj vlastností osobnosti (Alan, 1989, s.77). „*Lidská přirozenost jest svobodná, miluje činnost z vlastní vůle a děsí se nucení. Tak chce být vedena k tomu, k čemu směřuje, a nechce býti vlečena, strkána nebo nucena*” (Komenský, Kumpera, ed., 2004, s.97).

Demokratický styl výchovy

Dává dítěti prostor k diskusi a podněcuje ho k iniciativě, dítě zde nalézá porozumění jeho individualitě. Tento způsob výchovy má lepší účinky jak v chování dětí, stejně tak ve vzájemných vztazích (Čáp, 1993, s.332-333).

Rodič dítě povzbuzuje a tím mu dodává potřebnou odvalu pro to, aby bylo samo sebou. Všechno, co dítě dokáže, v čem má úspěch si přece zaslouží uznání od dospělého. Tento styl výchovy se vyznačuje rovností a vzájemným respektem (Dinkmeyer, McKay, 1996, s.13).

Tímto výchovným stylem v dítěti probouzíme zájem o činnost a následnou radost z vykonaného a dodáváme mu odhodlání a sebedůvěru. Důležité je, aby dítě pocítilo uznání i v případě, nemá-li vždy dobré výsledky. Vždyť jde dítě nejprve pochválit za práci dobře odvedenou a poté se podívat na jeho slabší stránky a poradit mu, jak se zlepšit (Haas, 1991, s.34).

Prokešová je názoru, že tento styl, založený na podporování individuality a rozvíjení osobnosti dítěte, patří mezi nejúčinnější. Na co bychom tedy neměli zapomenout jsou právě interakce, komunikace, vzájemně fungující vztah a neméně důležitá je empatie (Prokešová, 2013, s.49).

Interakce

Je vzájemné působení mezi jedincem a sociálním prostředím a sociální i psychologické ovlivňování se, v rámci sociálních vztahů (Kolář a kol.,2012, s.57).

Interakce je dale definována jako „*proces umožňující existenci lidské společnosti*“ (Průcha, Mareš a Walterová, 1998, s.95), kde na sebe vzájemně působí jedinci a skupiny a který má mnoho forem jako například přizpůsobení se, vzájemné ovlivňování, až po manipulaci. S interakcí úzce souvisí komunikace.

Komunikace

Je dle Koláře sdělování a výměna informací. Lidskou komunikaci dělí na meziosobní, skupinovou a masovou, dále pak na přímou a nepřímou, verbální a neverbální a jiné další. U lidí nejde jen o pouhý přenos informací, ale o sebe prezentaci a vyjadřování postojů, pocitů a nálad. Je prvním důležitým předpokladem a možno říct stylem výchovy.

Nezahrnuje jen prosté slovní dorozumívání mezi rodiči a dětmi, je to pojem daleko širší, ve své podstatě vyjadřuje schopnost, vytvořit svým vstřícným přístupem k dítěti takové prostředí, ve kterém se bude cítit příjemně, bezpečně a uvolněně, takže bude mít potřebu nikoliv být v opozici, vše kolem sebe bojkotovat, být uzavřené, až nepřátelské (což se děje tehdy, když se dítě cítí ohrožené a je připravené se bránit). Naopak - s nastupující důvěrou, kterou si vypěstuje v souvislosti s laskavostí rodičů, výchovou spravedlivou, ale vlídnou, pustí do svého soukromého prostoru blízkou osobu. Je položen základ komunikace - slovní

(rozmluva), citové (ujištění o vzájemnosti) a tělesné, jako jsou společné hry či prosté objetí (Kolář, 2012, s.65).

Vztah

Zajišťuje vzájemnou spolupráci a ovlivňuje úspěšnost výchovně-vzdělávacího procesu a osobnostní rozvoj. Předpokladem fungujícího vztahu jsou vzájemná otevřenost a ochota komunikovat. Ve výchově vyplyne víceméně automaticky, protože úzce navazuje na komunikaci. Vztahy jsou totiž nejcennější deviza, kterou si dítě odnáší s sebou do dospělosti, schopnost budování zdravých funkčních vztahů je základním předpokladem pro plnohodnotné začlenění jedince do společnosti, jakož i pro jeho individuální spokojenost s kvalitou života (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s.310-311).

Empatie

Základem pro výchovu založenou na podporujících a povzbuzujících metodách je empatie, přičemž se jedná v první řadě o empatii rodičů, jako již dospělých osob, u kterých se předpokládá určitý stupeň citové vyzrálosti, která svým působením umožňuje formování dítěte. Samozřejmě to vede posléze ke zpětné vazbě, kterou dává dítě (podle svých individuálních možností daných věkem, stupněm ovlivnění rodiči a v neposlední řadě osobnostními rysy jednotlivého jedince) svým rodičům najevo svou vlastní vypěstovanou empatií. V empatii jde o to, uvědomit si pocity a prožitky jiného člověka a snažit se jim porozumět a vidět události z jiné perspektivy, což je velice důležité z hlediska morálního vývoje a utváření morálních hodnot (Průcha, Walterová a Mareš, 1998, s.64).

“Jestliže člověk poslouchá druhého s empatií a pozorně, začne mu rozumět a začne si vážit jeho pohledu na svět. V určitém smyslu se nakrátko tímto člověkem stane, vžije se do jeho kůže. Tím, že si dovolíme proniknout do nitra druhého člověka, vytváříme pocit blízkosti, starostlivosti a lásky” (Gordon, 2012, s.67).

2.4 Srovnání obou stylů výchovy

Biddulph píše o pozitivních formulacích a výběru slov. Uvádí, že nejen chvála a kritika má vliv na utváření sebedůvěry dítěte – jsou to i malé rozdíly ve volbě slov, které vůči dítěti použijeme. Lepší je podle něj používat pozitivní formulace, aby si dítě bylo vědomo více toho, co dělat má a naučilo se pozitivně myslet – nebude v panickém strachu z věcí, které musí dělat (Biddulph, 1997, s.33).

Podporujeme-li pozitivní způsob výchovy odměnami, neměly by být na úkor motivace k činnosti. Odměňujeme-li příliš často, má i odměna riziko pro morální vývoj. Odměny jsou sice účinnějšími výchovnými prostředky než tresty, ale budeme-li žádané chování odměňovat nepravidelně, dosáhneme potom výsledku trvalejšího.

Autokratický styl nerespektuje jedince, nepodporuje ho v samostatnosti a neohlíží se na jeho potřeby. Naproti tomu demokratický styl působí více příkladem (namísto trestem), nabízí prostor k diskusi a je přístupný návrhům vychovávaného, projevuje snahu o porozumění individualitě (Langmeier, Krejčířová, 1998, s.250).

Čáp píše, že v dějinách se můžeme setkat s četnějším užitím trestů, než odměn. Jejich přemíra je podle něj ukázkou bezradnosti a bezmocnosti až nezvládnutím agresivity – často skutkem výchovně naprosto neúčinným. Výchova, v níž převládají odměny je dle něj účinnější než ta, v níž převažují tresty (Čáp, 1993, s.315).

Dále uvádí, že i samotné děti dávají přednost demokratickému stylu výchovy, před rozkazujícím autoritativním či naopak slabým liberálním vedením. Demokratický způsob výchovy má na chování dětí větší účinek, což samozřejmě vůbec neznamená, že děti takto vychovávané budou bez jediného problému. Pozitivní je zde skutečnost, že v případě nespokojenosti či frustrace se zde projevují rozvinuté vztahy ve skupině a nabízí se pak společné řešení vzniklé situace (Čáp, 1993, s.332-333).

Neexistuje odpověď na to, jaký výchovný styl je nejlepší či snad ideální. Každý z nich má své klady i zápory, dítě potřebuje autoritu, ale postupem času potřebuje i svobodu a tím získat zodpovědnost za svoje jednání (Pelikán, 1997, s.69-75).

Každý člověk je originál, má proto právo na individuální přístup ve výchově a rozvoj v životě. Bakošová uvádí, že výchova by měla provést dítě životem takovým způsobem, aby se stalo člověkem a umělo život plnohodnotně prožít – výchova jako pomoc - kde i její nezáměrné vlivy výchovně působí, je součástí sociální pedagogiky (Bakošová, 2008, s.50).

3 POZITIVA A NEGATIVA ODMĚN A TRESTŮ VE VÝCHOVĚ DĚTÍ ŠKOLNÍHO VĚKU

Jak již bylo uvedeno v první kapitole - Matějček uvádí, že už před koncem prvního roku života dítě dobře rozumí jak pochvale, tak i pokárání, které mají účinek, pokud jsou udělovány někým, ke komu má dítě citový vztah a potom se stávají mocnými výchovnými prostředky. Dítě v takovém případě vidí, že láskyplný a důvěrný vztah mezi ním a odměňující/trestající osobou je něčím posílen nebo v případě prohřešku narušen a cítí tak pocit viny. Odměny tresty ve výchově jsou za určitých podmínek nutné a mohou pozitivně působit.

Dokonce prý i zastánci tzv. volné výchovy jsou zastánci přirozených trestů. Mezi pozitiva můžeme zařadit to, že trestem se učí dítě rychleji rozlišovat, co je správné a co nikoliv, když za žádoucí chování je odměněno a za špatné potrestáno. Dále můžeme uvést jako pozitivum fakt, že trest pomáhá potlačit nežádoucí chování, což je důležité zvláště v případech, kdy by se mohlo jednat například o ohrožení zdraví dítěte, případně i dojít k ohrožování ostatních.

Tresty by však měly být udělovány s rozvahou, protože na ně dítě může reagovat nežádoucím způsobem. Děti na ně mohou reagovat silně emotivně, v podobě strachu a v krajním případě úzkostí. Nesmíme také opomenout, že trest je sice udělen za účelem potlačení negativního chování, ale sám trest dítě nenaučí, jaké chování je to správné, to dítě nejlépe pochopí v případě odměňování chování pozitivního. Není ani ojedinělé, že v určitých situacích trest nepřiměje dítě k tomu, aby se chovalo správně, ale lépe si promyslí, aby při nežádoucím chování nebylo chyceno, namísto toho, aby jednání neopakovalo. Jedná se například o vynadání za špatné známky namísto konstruktivního řešení a naučení se s dítětem na příští test, dítě nám žákovskou knížku příště raději neukáže (Matějček, 2012, s.32).

Zahájení školní docházky neovlivní jen samotné dítě, ale nový režim a povinnosti se promítnou do života celé rodiny. Rodičům i dětem přibudou nové starosti, rodiče dítěti přizpůsobí svůj denní režim s ohledem na jeho velkou změnu. Nejsou to jen nové povinnosti, ale i noví vychovatelé, dítě tedy není vystaveno pouze výchovnému působení rodičů, ale i učitelů a vlivu uvrstevníků (Mertin, 2011, s. 167).

V případech, že je trest ukládán velmi často anebo je příliš hrubý, může být vážně narušen vztah dítěte k vychovávající osobě (Langmeier, Krejčířová, 1998, s.250-251).

Bendl píše o odměně jako pozitivní reakci na chování dítěte, kterou vnímá jako příjemný následek správného chování, varuje však před tím, aby odměna jako výchovný prostředek nebyla jediný motiv k požadovanému jednání.

Odměna i trest užitý ve výchově mohou být v dané situaci přínosem, stejně tak jako mohou působit negativně. Rodiče i ostatní vychovatelé musí zohlednit mnoho skutečností, než se pro konkrétní druh odměn či trestu rozhodnou. Rozhodující je konkrétní situace a typ prohřešku, nesmíme opomenout ani přihlédnout k individualitě jedince, na něhož je odměna či trest mířena.

Ať už se rodiče k jednomu či druhému rozhodnou proto, že oni to jako děti také neměli jinak a nic jim nechybělo nebo právě naopak nechtějí opakovat věci, které vadily jim samým, je vhodné najít kompromis mezi oběma výchovnými prostředky. Není přece cílem nikoho vychovat dítě nadmíru sebevědomé a rozmazlené právě příčinou přílišného odměňování, ale ani dítě bázlivé, které bude provázet pocit nejistoty a neschopnosti, protože nikdy nezažilo nic kromě křiku, výčitek a facek (Bendl, 2004, s. 128-130).

O problematice vlivu trestů a odměn, jejich negativních a pozitivních dopadech je napsáno nemálo publikací. Jistě bychom našli mnoho rodičů, kteří udělují pouze odměny. Mnoho publikací uvádí, že odměňující výchova je efektivnější, než trestající. Nicméně je jisté i bezpočet těch, kteří zastávají heslo: škoda každé rány, která padne vedle (Čáp, 1993, s.315-315).

3.1 Rodiče jako vychovatelé dětí

Jak zmiňuje Matějček, kdyby existovaly příručky dobrého chování pro rodiče, byly by jistě velice žádané. Rodina má mezi svými členy navzájem nastavený řád a formu chování nejen dětí k rodičům, ale i naopak. Vždyť přece i to, jak se k dítěti chováme má nezanedbatelnou výchovnou hodnotu. Jako jeden příklad za všechny – není přece nic snazšího, než chovat se k dítěti tak, jak ho učíme, aby se chovalo k dospělým – jestliže po něm něco chceme, tak ho také poprosíme a následně ho po vykonaném činu pochválíme nebo mu poděkujeme (Matějček, 1986, s.149).

Jako budoucí rodiče si své postoje k výchově vytváříme dlouhodobě, vlastně už v momentě výchově svými vlastními rodiči. Při výchově používáme různé metody a prostředky, kterými dítě ovlivňujeme. Dáváme mu najevo svou radost, chválíme, křičíme, trestáme. Mnoho dospělých neváhá používat ve výchově dětí sarkasmus a ironii. Na výchově se spolupodílejí

rodiče i učitelé, každý podle svých zkušeností, názorů a osobnosti (Mertin, 2015, s.34). V psychologii bylo pojmenováno několik druhů osobnosti, přičemž u každé z nich se najde něco, co mají společného. Čáp definuje termín osobnost jako „*dva vzájemně spjaté momenty*“:

1. *souhrn, ucelenost a určité uspořádání jednotlivých psychických jevů v určitém člověku,*
2. *odlišnost jedince od ostatních lidí, jedinečnost jeho psychických znaků“* (Čáp, 1993, s.75).

Každá osobnost má samozřejmě také jiné rysy, temperament a charakter – což se nepochybně odráží i ve způsobu výchovy. Rysy konkrétní osobnosti se projevují v jednání, chování i prožívání každého člověka – také se jim říká povahové vlastnosti. Naše chování není přesto determinováno pouze rysem osobnosti, ale také danou situací, v níž se nacházíme. Už od starověku se souhrn rysů osobnosti označoval jako temperament a charakter. Charakter není vrozenou složkou osobnosti, je to soubor psychických vlastností, které se utváří v průběhu života každého člověka a projevuje se v chování jako je čestnost, zodpovědnost – v morální stránce osobnosti (Prokešová, 2013, s.99).

Člověk je organismus, jehož základem je nervová soustava a psychofyziologické procesy, které souvisí s individuálními zvláštnostmi osobnosti, jež určují temperament osobnosti. Jednou z teorií temperamentu je Eysenckova, který navázal na Pavlovovy fyziologické výzkumy a tady je jeho stručné rozdělení na čtyři typy temperamentu:

Melancholik je definován jako labilní introvert - náladový, úzkostlivý, rezervovaný. Tyto vlastnosti jsou u méně citově se projevujícího melancholika zapříčiněny větším množstvím černé žluči v těle.

Flegmatik je popsán jako stabilní introvert - obezřetný, rozvážný, spolehlivý, vyrovnaný klidný, který se ovládá. U flegmatika jsou tyto vlastnosti důsledkem převahy hlenu.

Cholerik je známý jako labilní extrovert - neklidný, útočný, vznětlivý a impulzivní. Tento temperament prudého cholera má na svědomí převaha žluče.

Sangvinik je stabilní extrovert - přístupný, hovorný, společenský, čilý. Uváděná teorie temperamentu vychází z poměrů šťáv v těle a s nimi souvisejících psychických vlastností, u sangvinika je to převaha krve (Říčan, 1975, s.84-85).

Temperament je tedy určován biologicky, zatímco charakter je formován sociálně. Můžeme tedy říci, že termín temperament se používá k označení soustavy psychických vlastností, a vlastností nervové soustavy, které se projevují způsobem reagování, chování a prožívání

člověka, také způsobem, jak obtížně nebo naopak lehce u člověka vznikají city a jak rychle se střídají a toto všechno se podle každého jednoho konkrétního rodiče odráží – spolu s mnoha dalšími faktory - i ve stylu výchovy (Čáp, 1993, s.91-96).

Charakter je právě to, co dává lidskému jednání obsah, temperament má vliv na jeho formu (Prokešová, 2013, s.99). Na individuální zvláštnosti osobnosti může být v některých případech pohlíženo, jako na možná úskalí, což si musíme uvědomit nejen ve výchově jako takové, ale i ve vztahu k naší vlastní osobnosti, protože jak bylo nastíněno výše, každý má jiný temperament, charakter i zkušenosti a to všechno se do výchovy dětí promítá (Helus 1984, s.117).

Na způsob výchovy má vliv typ člověka, jeho vlastnosti, jeho temperament, charakter a individuální zvláštnosti. Dále se však na něm podílí i pohlaví rodiče. Vlastní mužská a ženská role v rodině již v sobě nese předpoklady k tomu, že otec je spíše autoritou (usměrňující, schvalující, trestající), matka je převážně ta, která dítě ochrání, přijme, polituje, pohladí. „*Tradiční výrazný protiklad a komplementarita mužské a ženské role jsou součástí historického a z části i genetického programu vývoje. Neobyčejně usnadňuje dětem orientaci ve světě – i v sobě. Existuje něco, jako mužnost a ženskost a toto něco se netýká jen pohlavních orgánů, nýbrž celého způsobu života*“ (Říčan, 2006, s.135).

Dle Bakošové by výchova v rodině měla rozvíjet vztah k sobě samému, ve kterém je zásadní láska a úcta k životu a zdraví, dále pak vztah ke společnosti, lidem a rodině (Bakošová, 2008, s.95).

3.2 Odměny a tresty jako výchovné metody v rodině

Pod pojmem metoda si představíme všeobecný způsob, jakým dosáhneme vytyčeného cíle. Výchovnou metodou rozumíme cílevědomé uspořádání činností, které vychovatel vůči vychovávanému realizuje a dosahuje tak stanovených cílů (Višňovský, Kačáni a kol.,2001, s.139).

Odměny a tresty jsou nejstaršími prostředky k posílení žádoucího nebo potlačení nežádoucího chování. Je-li (podle Locka) člověk při narození *tabula rasa*, jeví se odměna a trest jako jediný možný způsob vysvětlení neznalému jedinci, co je žádoucí, co se od něj ve společnosti očekává.

Na to, jaké výchovné metody volíme, má vliv už naše dětství, kdy se utváří první zkušenosti prostřednictvím vlastní výchovy. Během dalšího vývoje a tvarování postojů některé z nich

uplatňujeme nebo právě naopak se jim vyhýbáme ve výchově dětí vlastních. Tímto transgeneračním přenosem se mezi rodiči a jejich dětmi předávají pozitivní i negativní přístupy ve výchově, se kterými souvisí i užití odměn a trestů jako výchovných metod (Matějček, 2012, s.46).

Kopřiva uvádí, že naše obliba těchto kázeňských prostředků spočívá v jejich okamžitém účinku, což se v daném okamžiku může zdát jako perfektní – kdo by okamžitě nechtěl vidět výsledek. Ale nesmíme zapomenout domýšlet dopad na celkový rozvoj osobnosti, který nemusí být v budoucnu příznivý (Kopřiva et al., 2008, s.156).

Stejně jako v procesu výchovy působíme na dítě záměrně i nezáměrně a ovlivňujeme ho svým chováním v různých situacích, stejně tak i metody výchovy formou odměny a trestu nemusí být vždy jen ty záměrně udělované. Bendl dělí tresty a odměny na dva druhy, které značuje jako přirozené a umělé. Definiuje je následovně:

Přirozené tresty – nejsou způsobeny vychovávajícím, vyplývají ze špatného jednání, jsou po jednom prohřešku vždy stejné.

Umělé tresty – tresty udělené vychovatelem, mohou být ovlivněny náladou trestajícího.

Přirození odměny – dítě přijímá důsledky svého jednání, které vyplývají z chování, jeden příklad z všechny je získaná důvěra druhého člověka.

Umělé odměny – uděluje vychovatel, takovou odměnou může být vyslovená pochvala (Bendl, 2004, s.108-141).

Díky tomuto dělení můžeme vidět, že kromě vědomého použití odměny a trestu jako výchovné metody napomáhající k dosažení žádoucího chování mohou však vyplynout i samy, přirozeně. Přičemž jsou to právě přirozené důsledky chování, které jsou účinnější, protože přímo souvisejí s vykonaným skutkem. Přirozené tresty samy o sobě bez našeho zásahu napomáhají k zodpovědnějšímu rozhodování dětí a nemusíme si vynucovat jejich poslušnost. Ujede-li dítěti autobus právě proto, že se ráno loudalo a neodešlo z domu na autobus včas, důsledek jeho jednání se mu změní v trest. Přirozenými důsledky se děti poučí a přijmou zodpovědnost za své chování (Dinkmeyr, McKay, 1996, s.93-107).

Prostředí, v němž výchova probíhá je plné nejrůznějších podnětů a výchovné prostředky jsou podněty, které mají vést ke změnám v chování dítěte v souladu s tím, co vychovatel vnímá jako žádoucí a k tomu, v jaké podobě by se chování mělo stabilizovat (Matějček, 2012, s.15-16).

Matějček dále zdůrazňuje, že odměňovat i trestat musíme s přihlédnutím k individualitě a věku konkrétního dítěte, dítěti musí být vše podáno srozumitelně a aby naše snažení neztratilo na efektivitě, je potřeba používat více postupů v řešení situací (Matějček, 2012, s.70-80).

O tomto tématu můžeme najít nesčetné množství literatury. V jedné z nich, konkrétně ve **Výchově bez trestů** píše Mertin, který ve své publikaci určené rodičům a vychovatelům pohrávajících si s myšlenkou výchovy dítěte bez jakéhokoliv trestání. Předkládá návod k tomu, jak si s výchovou poradit, aby se bez trestů obešla. Nastiňuje přístupy k řešení problémů v chování v rodině a ve škole, zmiňuje, proč je proti bití dětí, a to, že tělesné tresty nemají přínos pro budoucí jednání jedince, leda, že se naučí chytře situaci zpracovat tak, aby se následku svého jednání (trestu) příště vyhnuly. Zmiňuje, že cíl výchovy je vychovat dítě ke zralé dospělosti, aby se plnohodnotně začlenilo do společnosti. Poukazuje také na důležitost schopnosti předvídat chování dítěte a předcházet tak nežádoucím událostem (Mertin, 2013).

Dle Pelikána je výchova postavena na vlastních zkušenostech a dospělí by měli brát ohled na to, aby výchovu uchopili tak, že dítě bude nabývat zkušenosti pozitivní (Pelikán, 1997, s.61).

3.3 Výchovné situace v rodině a možnosti jejich řešení

Dítě žijící od narození v rodině v ní má zdroj uspokojování a zároveň i omezování jeho potřeb. Díky rodině se dítě rozvíjí – rodina psychiku dítěte ovlivňuje velice silně ať už je to příznivým způsobem či narušením vývoje osobnosti dítěte. Rodina je pro dítě zdrojem modelů k napodobení a identifikaci, kde se mu dostává základního modelu sociální komunikace a interakce. Sociální normy, které jsou dítěti předávány a podporovány odměnami a tresty jsou součástí socializace a výchovy dítěte (Čáp, 1993, s.271- 273).

„Usilujme vždy, aby to, co chceme a musíme chtít my jako vychovatelé, umělo a mohlo chtít také samo dítě; aby s výchovou šla ruku v ruce také sebevýchova, za kterou si postupně a čím dál tím více ručí samo dítě; za kterou bere ono samo plnou zodpovědnost. Nejen před námi, ale také a především, před sebou samotným“ (Helus,1987, s.144).

Základem každé výchovy by mělo být aktivní naslouchání. Děti chodí za rodiči pro radu, pro pomoc a podle toho, jak rodiče reagují v dítěti buď posilní důvěru a nebo zadělají na problém, se kterým se bude v budoucnu pracovat hůř, než kdyby rodiče v daný moment

zareagovali správně. Biddulph uvádí tři takové reakce rodičů – nazývá je **ochrana, poučování a odvedení pozornosti** (Biddulph, 1997, s.49).

Ochrana

Jsou to ti milí rodiče, kteří nejen že nikdy nic nezakážou, nenajdou na dítěti žádnou chybu, případně ho ještě pochválí za něúspěch, či ho v různých situacích neopodstatněně brání. Dítě se naučí tomu, že rodič vždy všechno zařídí. Jak to s těmito dětmi vypadá v dospělosti - po morální stránce - netřeba příliš rozvádět. V tomto případě se jako řešení situace nabízí: důslednost, ale spravedlivá - takto lze nazvat postoj rodiče při vyžadování splnění výchovného úkolu, bez toho aby ustupoval lenosti a výmluvám dítěte. Důslednost musí však jít ruku v ruce se spravedlivým přístupem, zohledňujícím věk, možnosti, též upřímnou snahu dítěte.

Ochranu lze aplikovat nevhodným způsobem, přestože v dobré snaze rodičů chránit dítě před vším špatným mu mohou uškodit následujícími chybnými přístupy. Dle Heluse se jedná o protekcionismus tzv. **ofenzivní, spolutrpicí a služební**.

U **ofenzivního** se jedná o útočný, bojovný až agresivní postoj rodičů k okolí (dozví-li se například rodič, že jeho dítě muselo ve školce půjčit hračku jinému dítěti, je rozezlen a běží ihned do školky vysvětlovat, že jeho dítě přece tuto hračku chtělo také. Takové jednání má za následek obvykle chytračení a vypočítavost dotyčného dítěte, které pak vždy spoléhá na to, že rodič vyřeší jakoukoliv situaci za něj – samozřejmě v jeho prospěch. Dítě tak ztrácí možnost učit se vyrovnávat s překážkami, které ho v životě postupně potkávají a brát na sebe zodpovědnost za vzniklé situace. Paradoxně to též vede k opačnému účinku, než jakého chtěli rodině svou intervencí dosáhnout – ostatní děti ze strachu před opakovanými výpady těchto rodičů si dotyčného dítěte raději přestanou všimnout a ono tak zůstane izolováno, bez kamarádů.

V případě **spolutrpicím** nejsou rodiče aktivní navenek, ale jsou se svým potomkem solidární v soukromí domova. Ve výše uvedeném případě takový rodič doma své dítě polituje, řekne mu, jak jsou ostatní děti hrozně zlé a paní učitelka nespravedlivá. Toto jejich na první pohled nevinné povídání má dalekosáhlé následky - vybuduje postupně v dítěti zatrpkllost, se sklonem k tomu, aby nepříznivé životní situace vyhodnotily jako nevyhnutelné. Přestanou věřit v pomoc a dobrou vůli okolí, začnou se uzavírat do soukromí a je tak u nich narušen zdravý psychický i sociální vývoj.

Služebný protekcionismus – v tomto zůstává veškerá iniciativa dítěti a rodiče ochotně zařizují věci tak, aby mu vyhověli. Je to vlastně převrácení rolí rodičů a dětí. Pěstujeme tak v dítěti sobectví, svéhlavost a neschopnost řešit situace (Helus, 1987, s.133-136).

Rodiče nejsou povinni ochraňovat dítě do té míry, aby pro něj nebo snad za něj udělali naprosto všechno. Jednou z již zmiňovaných výchovných zásad je však respekt, vzájemný respekt. A právě respekt k sobě samým porušují rodiče v případě, kdy dítě litují naprosto za všechno, co se mu přihodilo bez racionálního posouzení, zda to konkrétní situace vyžaduje a nerespektují ani děti, pokud jim brání přijmout odpovědnost za své činy a tak se z nich poučit (Dinkmeyer, McKay, 1996, s.34-35).

Poučování

Jestliže dítě dostane vynadáno a nakázáno, jak se nemá chovat a mluvit, aniž by si s ním rodič promluvil a dostal se tak k jádru problému, dítě si postupně odvykne situaci analyzovat a s dospělým si promluvit.

Zde je možným řešením situace kritika, ale konstruktivní - je častým omylem považovat dítě (s přihlédnutím ke stupni vývoje, limitovaného věkem, samozřejmě) za někoho, kdo není schopen oprávněnou a vhodně formulovanou kritiku pochopit a přijmout. Dítě nejen že dokáže spontánně uznat svoji chybu, ale také správně motivováno, pracovat na její nápravě. Přílišné poučování není vhodným výchovným prostředkem. Ano, promluvit si o zásadách a pravidlech je důležité, ale v příjemné atmosféře a formou dialogu, přínosem není komunikace typu: Co z tebe vyroste? (Kopřiva, 2008, s.23-49).

Odvedení pozornosti

Není přece řešením žádné situace s dítětem nemluvit, řekne-li nám dítě, že propadá v matematice a my mu koupíme zmrzlinu, problém tím nevyřešíme. Poučení se z chyby je další důležitý bod v praktické rovině výchovy. Má vždy přímější dopad na dítě, je účinnější než pouze teoretický výklad problému a je o to cennější, nakolik se jedná o chyby vlastní. Jako v mnoha jiných oblastech lidského života, tak i v případě chyb a poučení se z nich je nejúčinnější aplikace vlastní zkušenosti do svého života a čerpání ze svých vlastních chyb se tedy jeví jako ideální. Je však nutné mít stále na zřeteli skutečnost, že rodiče nesou (podle závažnosti řešeného problému a současně podle vyzrálosti dítěte) odpovědnost za to, kam až situaci nechají zajít, aby si dítě zkusilo, jaké následky jeho chyba přináší. Přijde – li dítě s problémem, není třeba zamést ho pod koberec, ale je potřeba promluvit si s dítětem o tom, jak událost vznikla a jak si myslí, že by se mohla dát vyřešit.

Není zde na místě, aby mluvil jen rodič – pocity dítěte by se neměly odsouvat stranou – dítě se potřebuje vyjádřit k tomu, co si o problému myslí a jak jej řešit.

Chyby dítěte není vhodné zbytečně zveličovat, jen mu poskytnout pomoc zamyslet se nad řešením situace. Na první pohled je tato zásada přece tak jasná. Rodič se šak ve snaze zachovat se správně může v krajním případě nechat strhnout k neustálému poukazování na chybu, které se dítě dopustilo. A nebo přejde k druhému extrému, tedy chybu přejde téměř bez povšimnutí, bez hlubšího zamyšlení a aby se tím dítě tolik netrápilo, začne ho přesvědčovat, že se vlastně nic nestalo.

Ve všech uvedených případech je potřeba uvědomit si důležitost aktivního naslouchání dítěti. **Aktivní naslouchání** neznamena, že rodič mlčí – začíná ale projevením zájmu o city dítěte, poslouchá jeho myšlenky a následně mu pomáhá v promyšlení problému a postavení se k němu – neřeší problémy za dítě ale s dítětem. Aktivním nasloucháním rodiče poskytnou dítěti jejich čas, porozumění a pomoc, ale samotné řešení problému je na dítěti. Samozřejmě mohou nastat takové situace, kde bude zásah rodičů nezbytný (Biddulph, 1997, s.52-53).

Je jasné, že je zapotřebí pečlivého zvážení dané situace a citlivého vedení dítěte. Jen správný náhled rodiče dítěti umožňuje, aby si z prožité situace odneslo žádoucí ponaučení, zároveň však aby si příliš nenatlouklo. Tak bez vážných rizik přitom však s kýženým výchovným efektem můžeme provést potomka dětstvím, dospíváním až k samostatné dospělosti. „Pro výchovu tedy platí to, co tu opakujeme takřka do omrzení: *Neposmívat se, nezlehčovat citová vzplanutí mladistvých, neurážet je – ale spíše se na jejich zážitky a prožitky ptát, sledovat je se sympatií (a samozřejmě i se starostí, která rozhodně v tomto případě není předstíraná) a radit, jen pokud vycítíme, že je pro to vhodná chvíle a že rada má naději na přijetí*“ (Matějček, 2012, s.86).

3.4 Důsledky používání odměn a trestů na děti

Důsledky používání odměn

Matějček uvádí, že odměna má daleko větší účinnost než trest. Ano, trest má špatné chování zastavit, naproti tomu odměna má dítě utvrdit v tom správném chování. Odměna je mnohdy schovaná za sladkost či jakýkoliv jiný dárek, pravý význam odměny je ale za dárkem skrytý – dítě je odměněno nejvíce právě tím, že udělalo radost někomu, kdo ho má rád, dárek je pak pouhým symbolem. To je základ pro citové vztahy v rodině (Matějček, 1986, s.184-186).

Mádrová popisuje, jak působí odměna, podle ní podporuje spolupráci, zmírňuje agresivitu, přispívá ke zvýšení optimismu a tolerance, napomáhá k rozvoji aktivity, zvyšuje sebevědomí a sebedůvěru (Mádrová, 1998, s.58).

Mertin poukazuje na to, že budeme-li dítě chválit příliš často, nebude se již mít zájem dále zlepšovat a zde se vracíme k již zmíněným materiálním odměnám – jestliže dítě bude za všechno dostávat peníze, nebude chtít ani v budoucnu cokoliv dělat bez ocenění v této nebo podobné formě.

Odměny mohou mít dále vliv na snížení vnitřní motivace nebo také vybudování závislosti na odměnách. Je-li dítě za činnost neustále odměňováno, jeho vlastní zájem o činnost se snižuje. Odměna má nejprve posílit něco, co by dítě dělat mělo nebo ho odměnit za dobře provedenou činnost. Mnohdy je ale výsledek ten, že jakmile odměnu dostávat přestane, ztratí po té zájem o danou činnost, kterou v prvopočátku vykonávalo rádo. Jakmile není v dohlednu odměna za činnost, motivace je nižší. V případě závislosti děti požadují odměnu automaticky a i zde, pokud se odměny nedočká, zájem o činnost poklesne.

Děti zvyklé všechno dělat za odměnu mohou v dospělosti sklouznout k tomu, že si budou myslet, že mají moc přimět druhé lidi k jednání úplatky (odměnou) protože to tak vnímalo v dětství, což má za následek narušení morálního vývoje (Mertin, 2013, s.23-25).

V neposlední řadě může mít odměňování za následek zhoršení kvality odvedené práce. Za předpokladu, že jedinec nevykonává danou činnost z vnitřní potřeby - chtění, ale pouze pro odměnu, může být pro něj daleko důležitější to, co za odvedenou práci dostane (v případě závislosti na odměnách i požadavek na zvýšení odměny) než to, jak dobře úkol splní (Kopřiva a kol., 2008, 158-159).

Důsledky používání trestů

Matějček pokládá otázku, co je to vlastně trest. Jako nejčastější, nebo většině z nás první přicházející na mysl uvádíme pohlavek, díky kterému doufáme, že děti donutíme chovat se lépe a pracovat svědomitěji. Tím největším trestem je ale hlavně to, co se odehrává v dítěti, co dítě prožívá – nepříjemný, mnohdy až ponižující pocit. Další otázka je, jak správně nakládat s tresty i odměňováním, kde hraje roli i to, jaký má dítě ke konkrétnímu dospělému vztah. Aby měl trest výchovný účinek, musí dítě pocítit vinu a uvědomit si, že se nějakým způsobem špatně chovalo právě v rámci vztahu mezi ním a trestajícím. Bez prožití pocitu viny ztrácí trest jakýkoliv význam. Trest by měl napravit škodu vzniklou nežádoucím chováním, působit na dítě preventivně do budoucna, aby stejné chování neopakovalo a co je

ze všeho nejdůležitější, zbavit dítěte zmiňovaného pocitu viny. Udělením trestu by měl být pocit viny z dítěte sejmuto (Matějček, 1986, s.184-185).

Dále dělí Matějček trest na tři vrstvy:

- tělesnou (ať už hovoříme o tělesné nepříjemnosti nebo odnětí oblíbené činnosti),
- duševní (psychologickou), kde dítě něco bolí citově, poníží, přijde o naši přízeň,
- tu poslední nazývá duchovní, která ve výchově působí snad nejsilněji – jsou to právě láska, porozumění a odpuštění, zároveň však podotýká, že co je trestem pro jednoho, druhým tak vůbec být vnímáno nemusí (Matějček, 2012, s.8-29).

Trest by měl být dítěti nejen srozumitelný, ale měl by také být udělen ihned. Dítě by nemělo být potrestáno až po tom, co druhý rodič přijde domů a dozví se o něčem, u čeho nebyl, co se stalo před několika hodinami a zpětně za to trestat. Pro dítě může být tato forma i příliš krutá – celý den má pocit úzkosti a strachu, až přijde tatínek/maminka domů, jak ho potrestá. Samotné čekání je pro něj daleko bolestivější, než jakýkoliv trest, který potom přijde.

Trest v dítěti však může vyprovokovat agresivitu, hrozí i snížení motivace a sebedůvěry, podněcení vzteku a vystupňování konfliktu, až k vyvolání úzkosti a touze po odplatě (Mádrová, 1998, s.57).

Přestože se v mnohých publikacích můžeme dočíst o silnějším působení pozitivně laděné výchovy, je však právě trest využíván v mnohých rodinách častěji. Často to může být z důvodu pouhého nezvládnutí vlastních emocí, protože si nevíme v nastalé situaci rady. Takto bychom mohli pokračovat s výčtem na několik stran, dosáhneme tak ale žádoucího účinku? Trestat bychom měli proto, že děti porušily pravidla, nedodržely svoje povinnosti. Komu se ale nikdy nestalo, že trest udělil jen proto, že je právě unavený a ve stresu (Kopřiva a kol. 2008, s. 122 – 123).

Neadekvátní a neopodstatněné trestání může mít různé negativní následky, mnohdy přetrvávající až do dospělosti, kde se můžeme setkat s přenesením chyb ve výchově na děti vlastní, v neposlední řadě jedním z nich je narušení vztahu mezi vychovávajícím a vychovatelem. Zvolený trest musí být užit s ohledem na konkrétní dítě, danou situaci a ne odrazem emocí trestajícího, pak by neměl výchovný efekt.

Helus v publikaci **Vyznat se v dětech** upozorňuje mimo jiné také na to, že pokud zúžíme výchovu na pouhé vnucení toho, co se musí, značně tím znemožníme dítěti jeho vlastní iniciativu a místo ní si dítě jen slepě osvojí potřebné návyky. Dítě ztrácí odvahu ptát se a

diskutovat, aby si ujasnilo, co je po něm vlastně požadováno. Nezačne tedy situaci správně chápat jako svoji osobní povinnost a nevezme plnou zodpovědnost za její splnění, ale pouze udělá to, co od něho vynucujeme (Helus, 1987).

Období vzdoru je dle Matějčka už kolem dvou let věku, kdy se děti hodně vztekají a není s nimi jednoduché pořízení. U některých vidíme zlepšení kolem tří let, jiné pokračují až do předškolního věku. Je to záležitost zralosti ve vývoji dítěte. Dítě se zpravidla vzteká, když něco chce a nemůže to mít, nebo když chce dělat něco jiného, než je mu zrovna uloženo.

V případě záchvatu zlosti nemá smysl za něj dítě trestat, je to prostě projev momentální slabosti organismu dítěte. Možným řešením je obměnění situace, ve které ke vzdorovitému výbuchu došlo – nejednou jistě mnozí rodiče nechali vztekající se dítě o samotě v tichu, až do chvíle, než se uklidní. Někdy stačí pouhé projevení jisté dávky tolerance. Příliš tvrdé tresty podle něj vedou k pasivitě, útlumu nebo naopak vzpouře a u staršího dítěte k touze po pomstě. Nadměrné tresty dítě nevnímá jako spravedlivé, mohou působit pocit ponížení a méněcennosti.

Pokud se bavíme o důsledcích trestů a odměn, trest špatné chování zastavuje a zastrašuje dítě před jeho opakováním, naopak odměna vytváří správné návyky a posiluje jednání, které je očekáváno. Odměny působí příjemné emocionální stavy, je tedy žádoucí abychom podporovali chování odměnami (Matějček, 2012, s.40-79).

Helus upozorňuje na fakt, že dochází-li ve výchově na její zúžení pouze na disciplínu, příkazy a zákazy, mluvíme potom o ohrožení osobnosti dítěte (Helus, 1984, s.118).

„Výchovný proces je právem pokládán za jednu z nejsložitějších činností pro svou mnohotvárnost, různorodost, multifaktorovou podmíněnost“ (Kraus, 1998, s.5).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce je zaměřena na využívání kázeňských prostředků ve výchově, konkrétně ve výchově dětí předškolního věku. V této oblasti bylo bezesporu v průběhu posledních desetiletí provedeno již mnoho výzkumů, které jsou srovnatelné s naším. Přesto se výzkum pro účely této práce věnuje právě tomuto tématu, protože v návaznosti na měnící se životní podmínky, styly a uznávané hodnoty v rodinách se mohou významně lišit i výsledky příslušných výzkumů oproti dřívějšímu.

4.1 Cíl výzkumu

V návaznosti na teoretická východiska je cílem diplomové práce prokázat na vybraném vzorku respondentů cílové skupiny, které kázeňské prostředky se v rodině využívají či naopak ve výchově nejsou vůbec zastoupeny. Dílčím cílem této práce bylo zjistit, zda se rodiče domnívají, že jsou tresty a odměny opravdu účinným nástrojem výchovy a tudíž jsou podle nich nezbytné. Zaměříme se také na to, jak se k udělování odměn a trestů staví rodiče z hlediska pohlaví, zda matka preferuje stejné druhy jako otec, či nikoliv. Dále bude naším zájmem zjistit, jaké mají aplikované odměny či tresty důsledky na chování dětí a zda oba rodiče hodnotí chování dítěte stejně. Pokusíme se zjistit rozdíly v přístupu k dítěti v rodinách úplných a rozvedených, zajímavé bude rovněž získat informace o tom, zda rodiče uplatňují ve výchově stále stejné kázeňské prostředky bez ohledu na věk dítěte.

4.2 Výzkumné otázky a formulace hypotéz

Na základě cílů výzkumu byly stanoveny následující výzkumné otázky, týkající se užívání odměn a trestů ve výchově dětí předškolního věku:

Výzkumná otázka číslo 1:

Jaký je vztah užívání kázeňských prostředků ve výchově svých dětí a pohlavím rodičů?

Výzkumná otázka číslo 2:

Jaké jsou rozdíly v užívání odměn mezi muži a ženami?

Výzkumná otázka číslo 3:

Jaký je rozdíl ve chválení a trestání rodičů ve výchově svých dětí?

Výzkumná otázka číslo 4:

Jaký je vliv odměn a trestů na chování dětí?

Výzkumná otázka číslo 5:

Jaký je vztah partnerských postojů k odměňování a trestání dětí ve výchově?

Výzkumná otázka číslo 6:

Jaký je rozdíl v užívání odměn a trestů v úplných a rozvedených rodinách?

Výzkumná a otázka číslo 7:

Jaký je rozdíl v upřednostňování odměn a trestů závislosti na věku dítěte?

Vyhodnocením zodpovězených otázek z dotazníků nalezneme odpovědi nejen na výzkumné otázky, ale též na stanovené hypotézy, které jsou podle Chrásky vlastně obecně formulovaná tvrzení, jsou součástí kvantitativního výzkumu a jak autor uvádí, na základě empirického ověřování můžeme danou hypotézu přijmout nebo ji naopak odmítnout (Chráska, 2007, s.70-78).

Při stanovování hypotéz jsme vycházeli z cílů práce a z poznatků získaných studiem odborných pramenů týkajících se dané problematiky. U každé hypotézy bude následně vyhodnoceno, zda se potvrdila a tudíž ji přijímáme či nikoliv. O přijetí či odmítnutí hypotéz bude rozhodnuto testováním dané nulové hypotézy, která je předpokladem, jenž tvrdí, že mezi sledovanými jevy neexistuje vztah (Chráska, 2007, s.72).

Pro účely našeho výzkumu byly stanoveny následující hypotézy:

H₁: Předpokládáme, že mezi druhy užitých odměn ve výchově a pohlavím rodičů existuje souvislost.

H₂: Předpokládáme, že v četnosti užívání metody zastrasování ve výchově a pohlavím rodičů existuje souvislost.

H₃: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi udělovanými odměnami a tresty ve výchově a chováním dětí.

4.3 Výzkumný soubor, identifikace respondentů

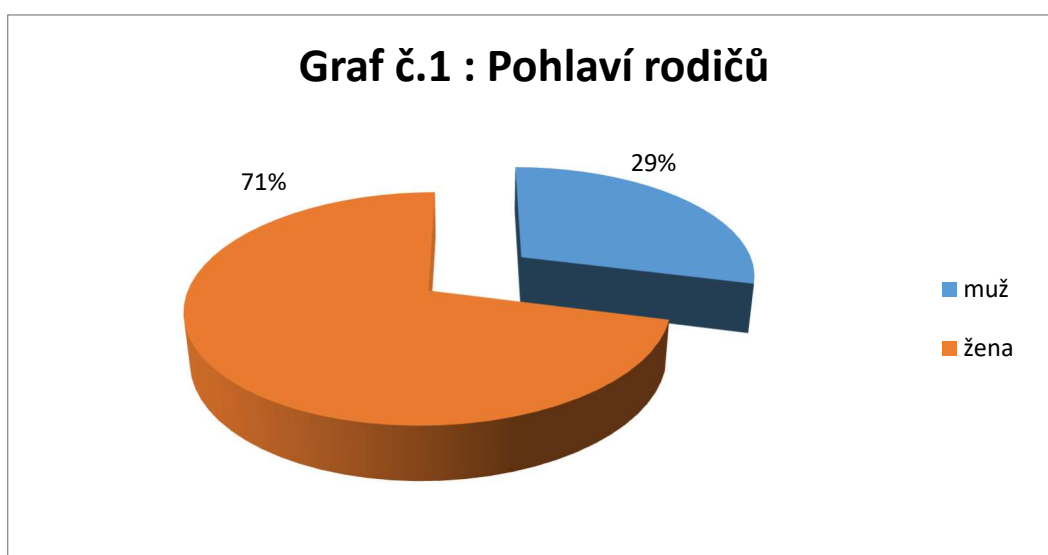
Následující kapitola pojednává o výběru konkrétní cílové skupiny respondentů. Pro účely tohoto výzkumu byl stanoven výzkumný vzorek formou prostého náhodného výběru, jímž byly děti ze čtyř mateřských škol v rámci okresu Brno. Vedení zainteresovaných mateřských škol si přálo pro účely tohoto výzkumu zůstat v anonymitě, což je v diplomové práci respektováno. Děti byly různého předškolního věku (od 3 do 6 let, chlapci i dívky).

Respondenty byli rodiče těchto dětí, celkem se jich zúčastnilo 107. Většina respondentů byly ženy, což jsme ovšem nemohli nijak ovlivnit, nelze předpokládat, zda bude větší poměr matek nebo otců, které děti do mateřských škol vodí a následně je vyzvedávají. Respondenti nebyli vybíráni podle pohlaví, věku ani vzdělání. Jedinou podmínkou bylo mít alespoň jedno dítě, které navštěvuje mateřskou školu.

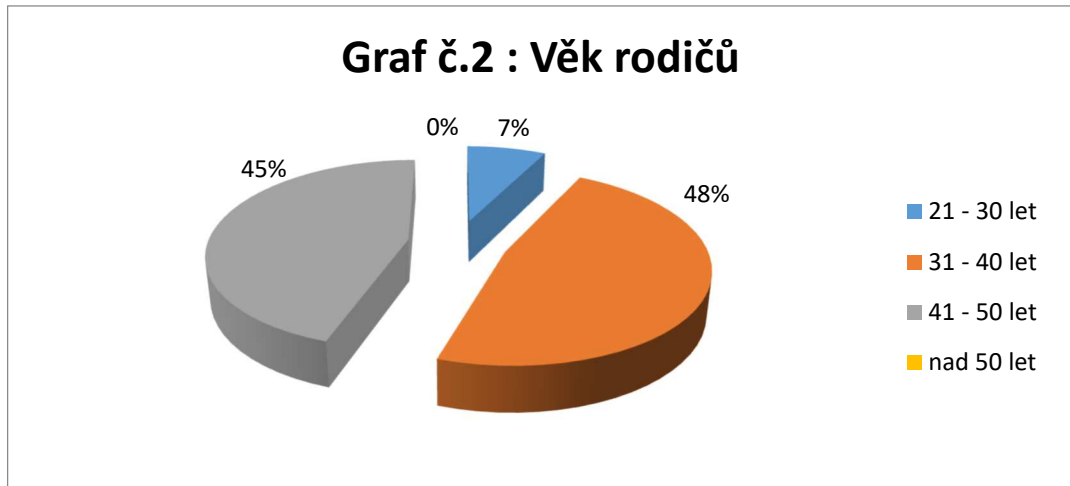
4.4 Demografické údaje

V úvodu dotazníku byli respondenti požádáni o vyplnění několika otázek týkajících se jejich osoby a rodinného uspořádání. Konkrétně nás zajímalo pohlaví respondentů, jejich věk, vzdělání a rodinný stav, v případě rozvedených rodičů zda o dítě pečují sami nebo jinou formou a následně byly otázky zaměřeny na počet a pohlaví dětí v rodině a to, zda se jedná o sourozence vlastní či si každý z partnerů přivedl do nového vztahu děti ze vztahu předešlého.

První otázka dotazníku se zabývá složením respondentů z hlediska pohlaví. Vyhodnocení ukázalo, že se výzkumu účastnilo 71% žen a 29% mužů.

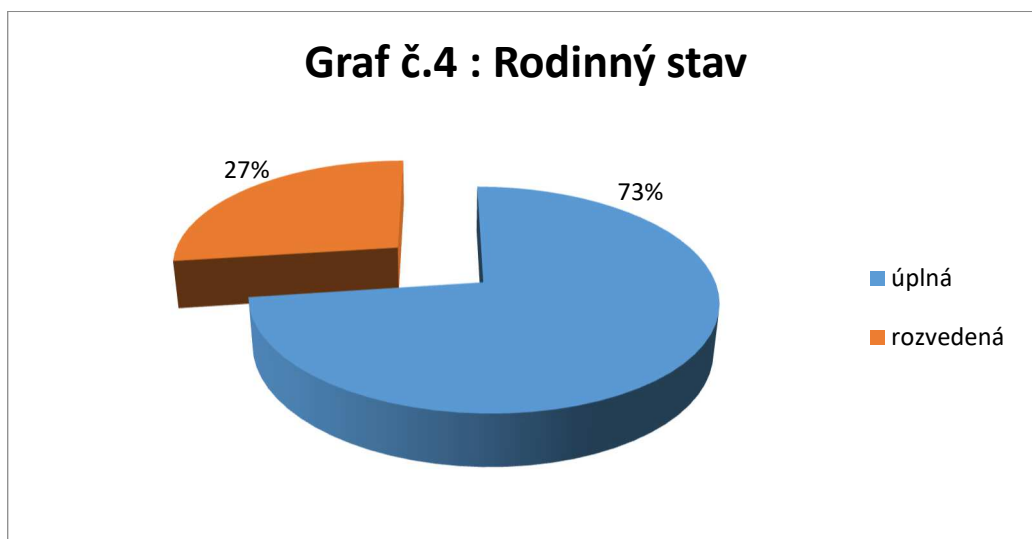
V pořadí druhá otázka ukazuje rozdělení rodičů podle jejich věku. Rodiče jsou podle věku zařazeni do čtyř kategorií a to následovně: 21 –30 let, 31 –40 let, 41-50 let a nad 50 let. Vyhodnocení zodpovězených dotazníků ukázalo, že se výzkumu účastnilo nejvíce rodičů ve věkovém rozmezí 31 – 40 let (48%), dále věková kategorie 41-50 let (45%) a v nejmenším poměru je zastoupena skupina 21-30 let (7%).

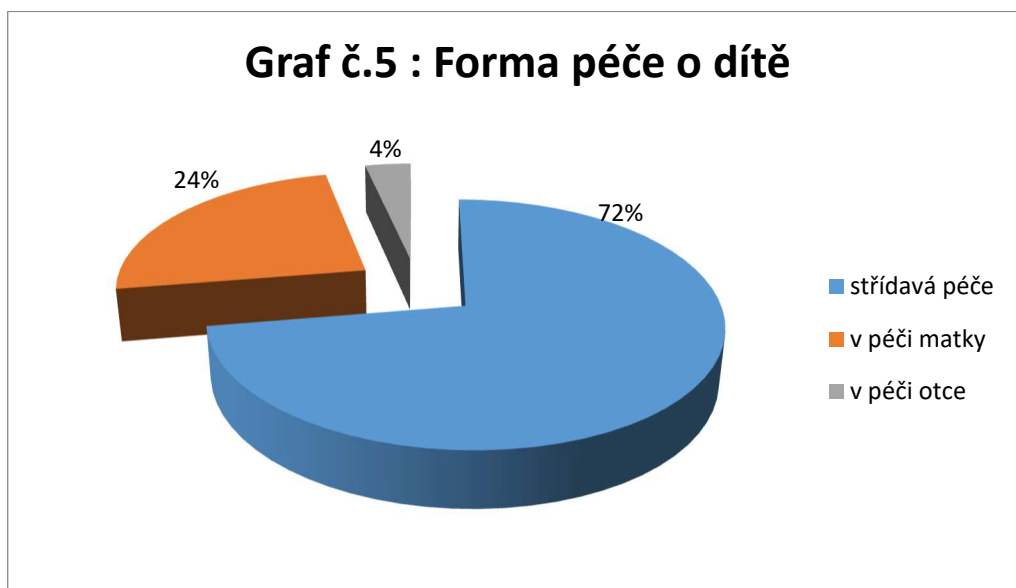
Třetí otázka je zaměřena na nejvyšší dosažené vzdělání respondentů. Z grafu je zřejmé, že u respondentů převažuje středoškolské vzdělání (61%), druhou nejčetnější skupinou jsou rodiče s vysokoškolským vzděláním (34%) a pouhých 5% dotazovaných rodičů má ukončené jen základní vzdělání.

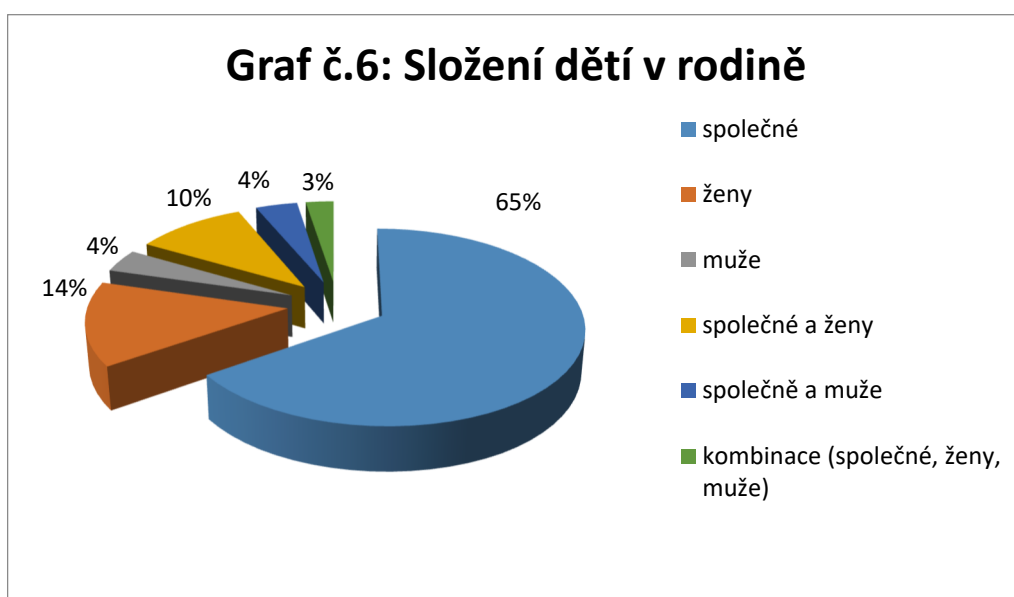
Převážná většina z respondentů (73%) žije v rodinách úplných, tzn. matka otec a dítě/děti. Ve výzkumu nebylo zjišťováno, zda se jedná o manželský svazek nebo nesezdané soužití.

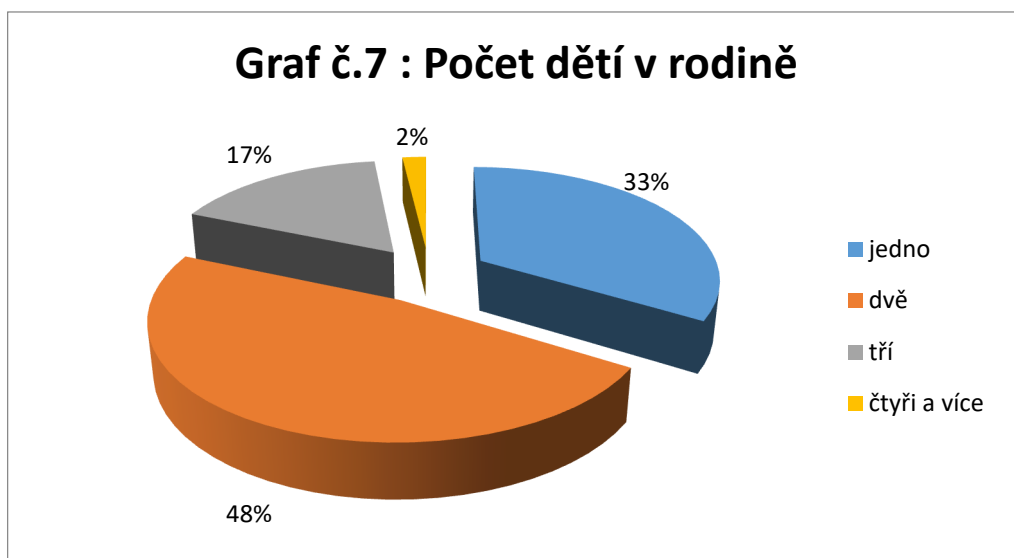
V dotazovaných rozvedených rodinách je o děti převážně (ve 72% případů) pečováno formou střídané péče, následuje část dětí, které jsou svěřeny matce (24%) a pouhá 4% respondentů uvedla, že má dítě v péči otec.

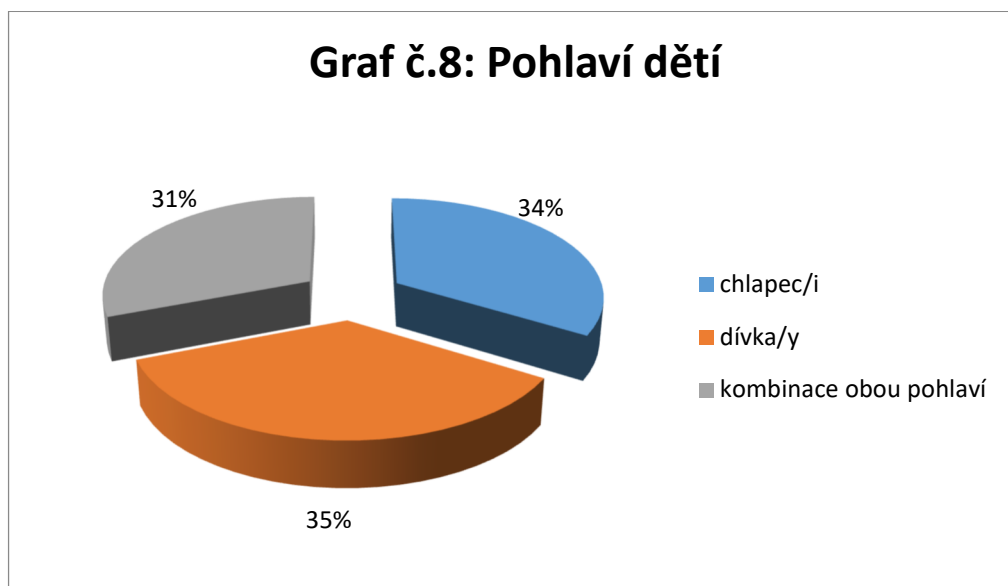
V důsledku rozpadání rodin a následného soužití s novými partnery, kteří mají již třeba také děti z předchozího vztahu je zde graficky znázorněno složení dětí v rodinách respondentů. V pořadí šesté otázce dotazníku nám respondenti sdělili, koho jsou děti v jejich rodině. Celkem 65% respondentů má děti s partnerem společně. Jen ženy (z předchozího vztahu) jsou děti ve 14%, muž si do nového vztahu přivedl děti ve 4% rodin. Rodin, kde mají partneri děti z ženina předchozího vztahu a dále i děti společné je 10%, obráceně (muž má dítě z předešlého vztahu a poté i s novou partnerkou) je tomu ve 4% a zbylá 3% respondentů uvádějí kombinaci výše uvedeného.

Pro představu toho, o jak početných rodinách jsme získávali informace, můžeme vidět, že převažují rodiny se dvěma dětmi (48%), poté mají rodiny nejčastěji jedno dítě (33%), následují rodiny se třemi dětmi (17%) a pouhá 4% respondentů uvedla, že mají děti čtyři a více dětí.

Rodiny s dětmi, kde se vyskytuje pouze jedno pohlaví jsou téměř vyrovnané (ve 34% rodin mají chlapce a ve 35% dívky), zbylých 31% rodin uvádí kombinaci obou pohlaví dětí.

4.5 Metoda sběru dat

Při zpracování vlastního tématu práce bylo zjištěno, že kvalitativní pojetí výzkumu tohoto tématu se jeví jako méně vhodné pro získání dat. Proto byla dána přednost kvantitativnímu výzkumu a to z důvodu širšího záběru respondentů a tedy i přesnějšího procentuálního vyhodnocení výsledků. Dalším důvodem pro upřednostnění kvantitativního výzkumu je fakt, že při použití anonymních dotazníků byli respondenti ochotnější spolupracovat. Takto získané výsledky lze také lépe zobecnit. Pro účely zjišťování potřebných dat byl vytvořen a následně v toštné podobě distribuován dotazník. Dotazník je „výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací prostřednictvím → dotazování osob. Podstatou je soubor otázek (výroků) zkonstruovaný podle kritérií vědecké metodologie, předkládaný v písemné formě. Objektivnost získaných výsledků závisí významně na formulaci otázek, výběru → respondentů a způsobu zadávání dotazníku“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s.55).

Před realizováním samotného výzkumu jsme se nejdříve přesvědčili u náhodně vybraných respondentů o srozumitelnosti dotazníku. Po ověření, že respondenti se v otázkách správně orientují, byly tyto posléze zahrnuty do dotazníku a použity pro vlastní výzkum.

V úvodní části dotazníku bylo respondentům vysvětleno, k čemu budou data získaná výzkumem dále použita. Dotazník použitý pro účely výzkumu se dále skládal ze dvou částí. První byla zaměřena na identifikaci samotných respondentů a druhá na užívání odměn

a trestů. Otázky byly převážně uzavřené vždy s možností výběru z několika předem daných odpovědí. U některých otázek, které nabízely možnost vlastního vyjádření (a tak upřesnění odpovědi), této možnosti žádný z respondentů nevyužil.

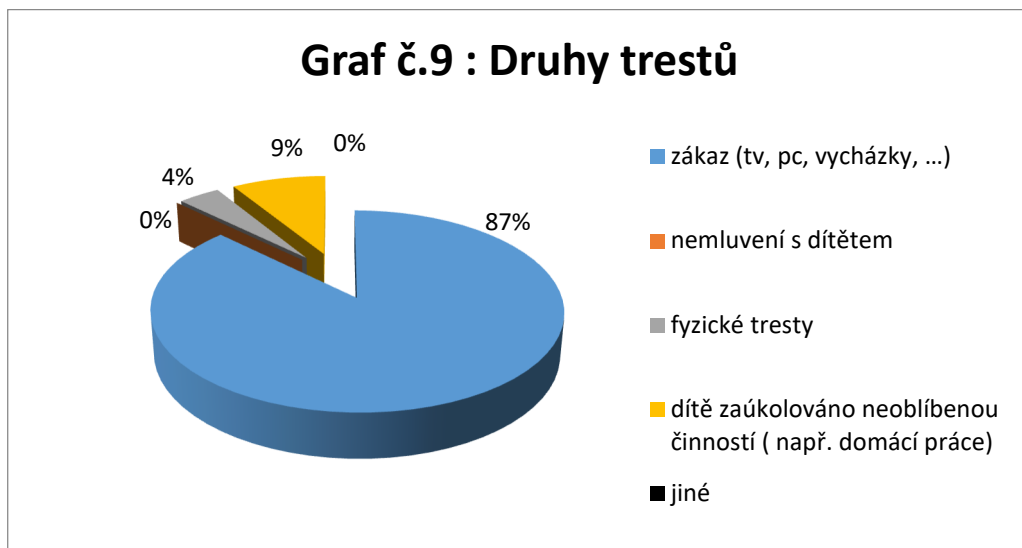
Rozdáno bylo celkem 130 dotazníků, z tohoto počtu bylo navraceno 107 vyplněných dotazníků. Všechny navracené dotazníky byly správně vyplněny, tudíž je bylo možno použít pro další vyhodnocování. Dále byly všechny odpovědi z dotazníku zpracovány v programu Microsoft Excel.

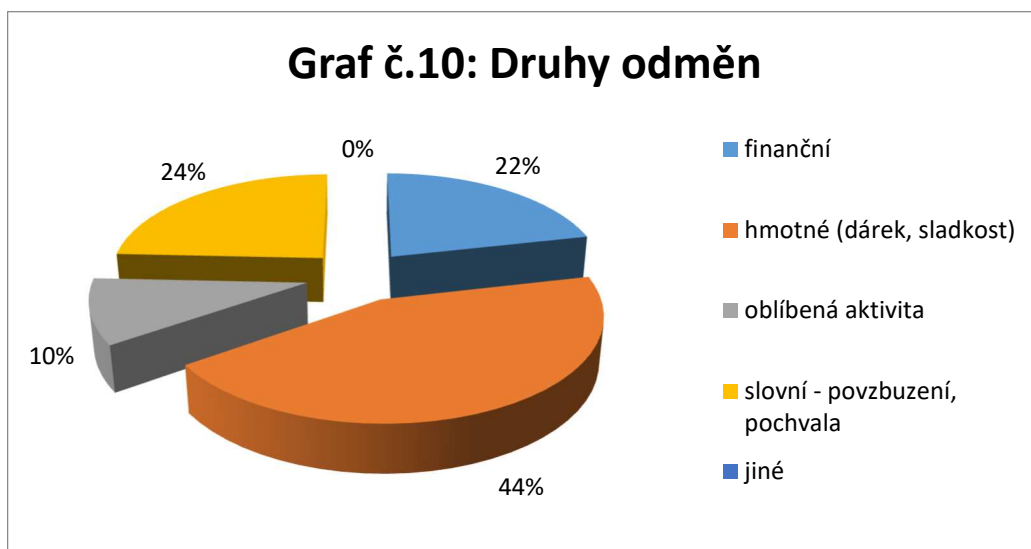
5 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Na stanovený cíl diplomové práce, které kázeňské prostředky se v rodině využívají či naopak ve výchově nejsou vůbec zastoupeny, odpovídají otázky z dotazníku 10, 12 a 18 zaměřující se na konkrétní aplikované odměny a tresty jako součást výchovy dětí.

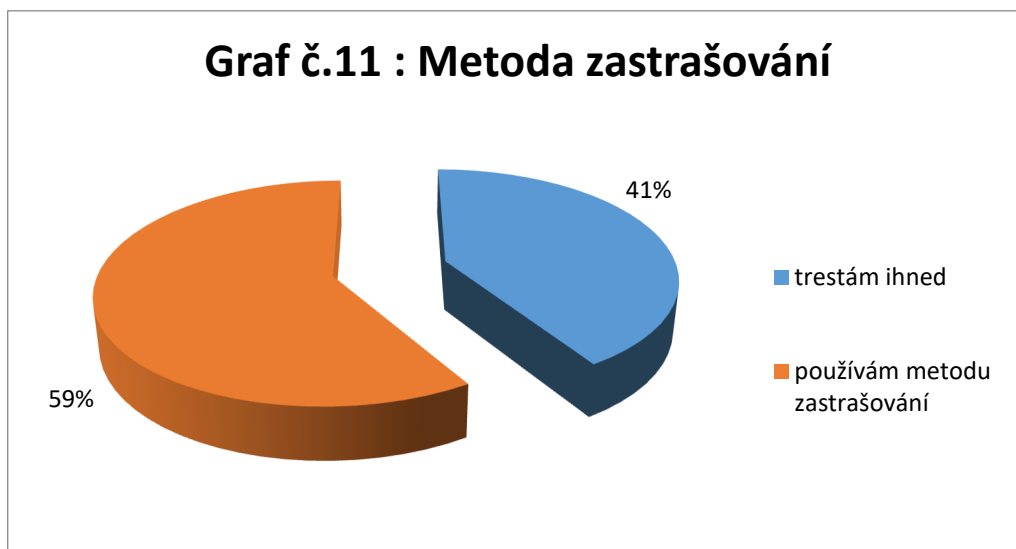
Zde můžeme vidět, že nejfrenkventovanějšími tresty (87%) jsou nejrůznější zákazy (ať už se jedná o zákaz sledování televize, vycházky, aj.), v 9% případech rodiče použijí jako trest zaúkolování dítěte neoblíbenou činností a pouhá 4% rodičů uvedla, že děti trestá fyzicky.

U odměn je nejpreferovanější odměna hmotná (44%), dále nejčastěji užívaná odměna slovní, formou povzbuzení či pochvaly (24%), na třetím místě je odměna finanční (22%) a jako poslední je rodiči udílená odměna v podobě oblíbené aktivity dítěte (10%).

Následující otázka se týká toho, zda rodiče trestají dítě bezprostředně po prohřešku dítěte, nebo se odvolávají na druhého partnera, který má dítě potrestat po návratu domů. Podkladem zároveň i pro druhou hypotézu je nám otázka v dotazníku: **Trestáte své dítě/děti ihned nebo používáte metodu zastrašování „Počkej, až se vrátí táta/máma z práce!“?**

Z grafu je zřejmé, že 41% respondentů trestá dítě ihned po nežádoucím chování a 59% z nich dítě zastrašuje druhým partnerem. Dotazníky byly dále roztrženy v závislosti na pohlaví rodičů. Okamžitý trest zastává v tomto případě celkem 16 mužů a 28 žen a metodu zastrašování ve výchově aplikuje 15 mužů a 48 dotazovaných žen.

Dílčí výzkumný cíl

Dále bylo cílem výzkumu zjistit, zda se rodiče domnívají, že jsou tresty a odměny opravdu účinným nástrojem výchovy a tudíž jsou podle nich nezbytné.

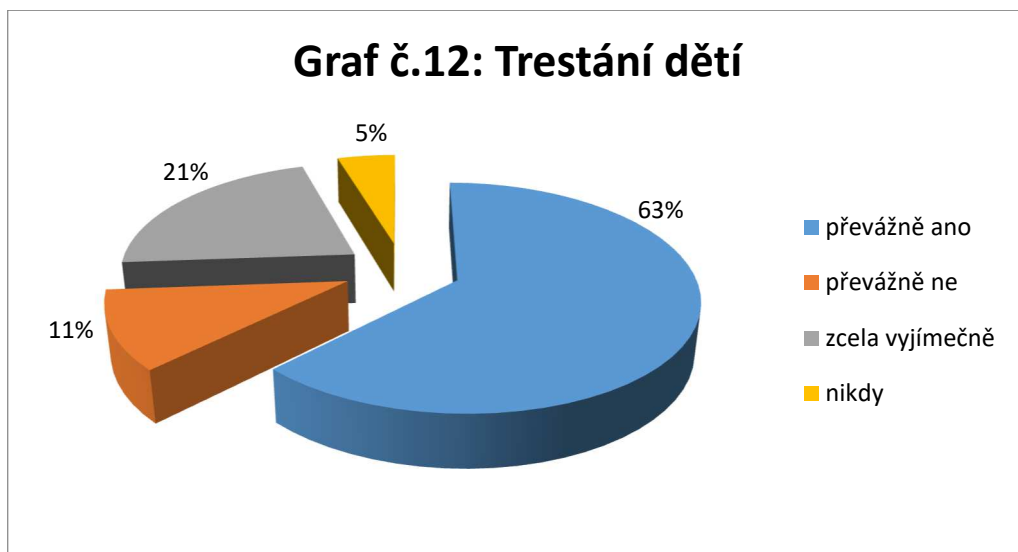
První tři výzkumné otázky jsou zaměřeny na rozdíly mezi rodiči jako vychovateli s ohledem na jejich pohlaví. Čtvrtá výzkumná otázka zjišťuje, jaké mají odměny a tresty důsledky, jak se projevují v dalším jednání dětí. Následně jsme se zaměřili na vzájemnou shodu rodičů v hodnocení chování dítěte. Předmětem zájmu je také užití odměňování a trestání z pohledu rodin úplných a rozvedených, dále věk dítěte v souvislosti s aplikovanými kázeňskými prostředky.

Ve Výzkumné otázce číslo jedna bude procentuálně vyčísleno, kolik přesně dotazovaných rodičů odměňuje a trestá své děti.

Výzkumná otázka číslo 1: Jaký je vztah užívání kázeňských prostředků ve výchově svých dětí a pohlavím rodičů?

Bez ohledu na pohlaví respondentů se na toto téma zaměřovaly v dotazníku body 9 a 11.

Z grafu je zřejmé, že rodiče v převážné většině děti trestají (63%), 11% respondentů převážně trest nevyužije, dále trestají jen zcela výjimečně (21%) a 5% uvedlo, že netrestají nikdy.

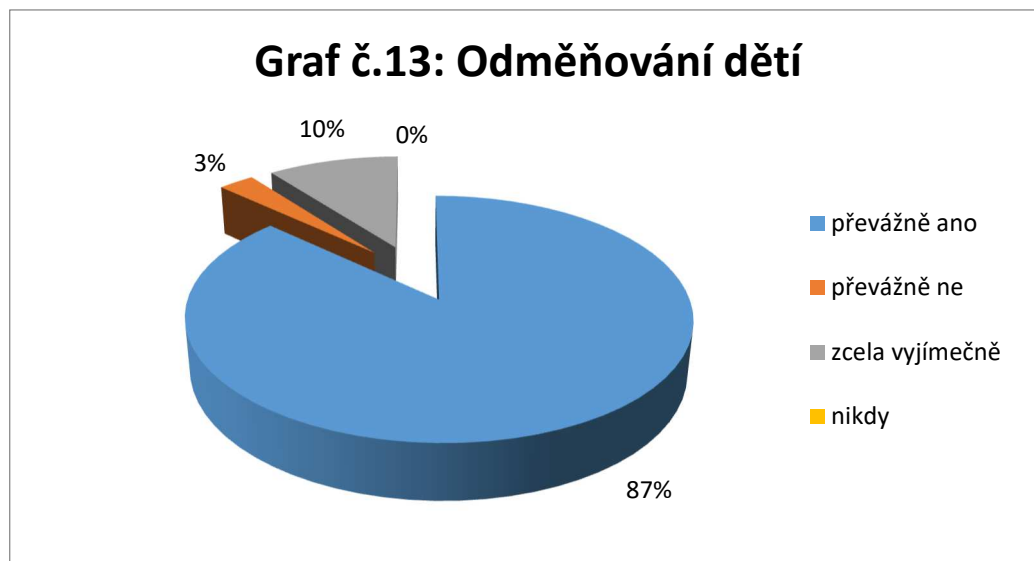
Dále byly dotazníky rozřazeny podle pohlaví rodičů a vyhodnoceny zvlášť jako odměňování a trestání v závislosti na pohlaví respondentů. Muži i ženy se shodují v tom, že převážně děti trestají (muži v 68 % a ženy v 60 % případech). Rozdíl můžeme vidět v odpovědi, kdy respondenti netrestají nikdy – tuto možnost zvolily pouze ženy (7 %).

Tabulka č. 1 : Četnost využívání trestů – muži.

	převážně ano	převážně ne	zcela výjimečně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	21	6	4	0	31
Relativní četnost	68%	19%	13%	0%	100%

Tabulka č. 2 : Četnost využívání trestů – ženy.

	převážně ano	převážně ne	zcela výjimečně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	46	6	19	5	76
Relativní četnost	60%	8%	25%	7%	100%

Jak můžeme zcela zřetelně vidět, nejsou zde rozdíly v odpovědích, kdy se respondenti přiklání k možnostem, že své děti převážně odměňují. V případě obou pohlaví převážně odměňuje 87%. Ve zbývajících třech odpovědích, které měli respondenti k dispozici již můžeme vidět nepatrné rozdíly. Konkrétně jsou uvedeny v tabulkách níže.

Tabulka č. 3 : Četnost odměňování rodiči - muži.

	převážně ano	převážně ne	zcela vyjímečně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	27	2	2	0	31
Relativní četnost	87%	7%	6%	0%	100%

Tabulka č. 4 : Četnost odměňování rodiči - ženy.

	převážně ano	převážně ne	zcela vyjímečně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	66	1	9	0	76
Relativní četnost	87%	1%	12%	0%	100%

Na to, zda je podle rodičů nezbytně nutnou součástí výchovy aplikovat odměny a tresty se zaměřily otázky dotazníku 19 a 20. Jelikož u obou odpovědí (zda považují za nezbytně nutné odměny a zda považují za nezbytně nutné tresty) bylo odpovězeno ve všech případech ano, graficky znázorněna tato skutečnost nebude. Ve 100% dotazovaných případů jsou respondenti toho názoru, že jsou odměny a tresty ve výchově jejich dětí zapotřebí.

Výzkumná otázka číslo 2: Jaké jsou rozdíly v užívání odměn mezi muži a ženami?

Tato výzkumná otázka byla zohledněna v dotazníku v pořadí jako 12. otázka, zabývající se konkrétními druhy odměn. Graf k otázce 12 je již uveden výše. Posléze byly dotazníky vyhodnoceny podle druhů odměn, kterými jsou děti oceňovány v závislosti na pohlaví rodičů.

Tabulka č. 5 : Konkrétní druh užívané odměny - muži.

	odměny finanční	odměny hmotné	oblíbená aktivita	slovní povzbuzení	celkem
Absolutní četnost	15	8	5	3	31
Relativní četnost	48%	26%	16%	10%	100%

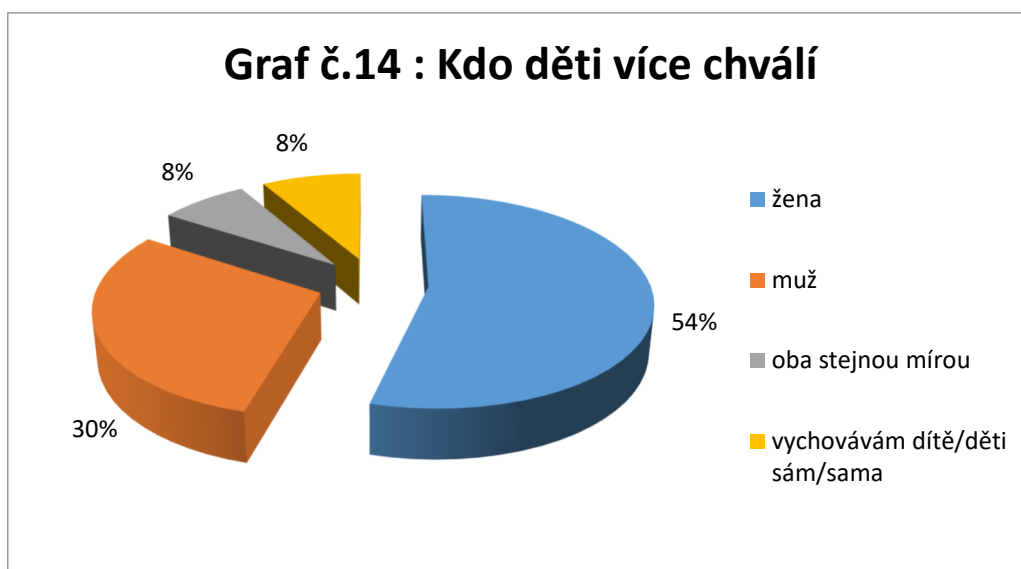
Tabulka č. 6 : Konkrétní druh užívané odměny - ženy.

	odměny finanční	odměny hmotné	oblíbená aktivita	slovní povzbuzení	celkem
Absolutní četnost	8	39	6	23	76
Relativní četnost	11%	51%	8%	30%	100%

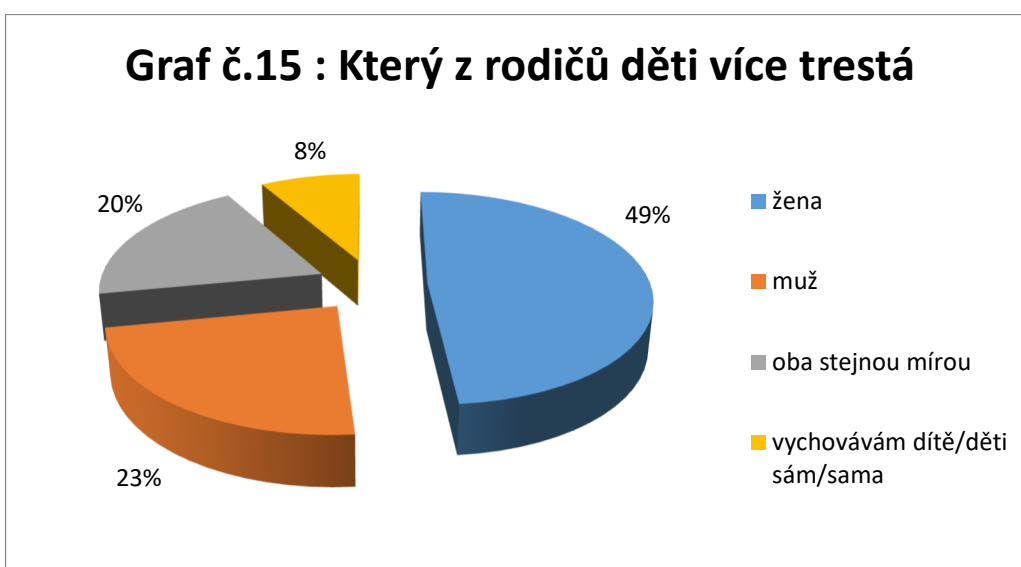
V tabulkách můžeme zcela konkrétně vidět, k jakému druhu odměny se který z rodičů přiklání. U mužů převládají odměny finanční, zatímco ženy dávají přednost užívání odměn hmotných. Na druhém místě muži uvedli odměny hmotné a ženy slovní ocenění, povzbuzení a pochvalu. Jako třetí nejužívanější odměnu aplikují muži ve výchově svých dětí oblíbenou aktivitu a na posledním místě mají slovní povzbuzení. Naproti tomu ženy na třetím místě zastávají odměnu finanční a jako poslední oblíbenou aktivitu dítěte.

Výzkumná otázka číslo 3 : Jaký je rozdíl ve chválení a trestání rodičů ve výchově svých dětí?

Z následujících dvou grafů vyplývá, že respondenti uvedli následující: v 54% rodin je to právě žena, která častěji chválí, muž chválí častěji ve 30% rodin a dále je stejný poměr (8%) rodin, kde rodiče chválí oba stejně jako rodin, kde výchovu zastává pouze jeden z rodičů.

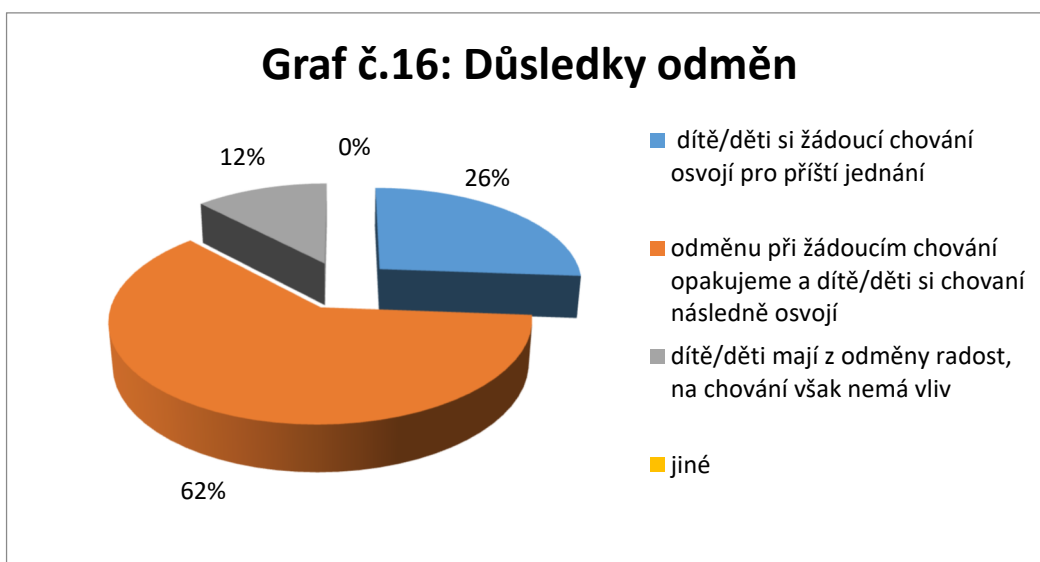

V případě trestání respondenti ve 49% vnímají ženu jako toho, kdo ve výchově více trestá, ve 23% případů je to muž, v dalších 20% rodin trestají oba rodiče stejnou měrou a zbylých 8% jsou respondenti, kde vychovává děti jen jeden z rodičů, takže jsou všechny udělované tresty jen na jeho osobě.

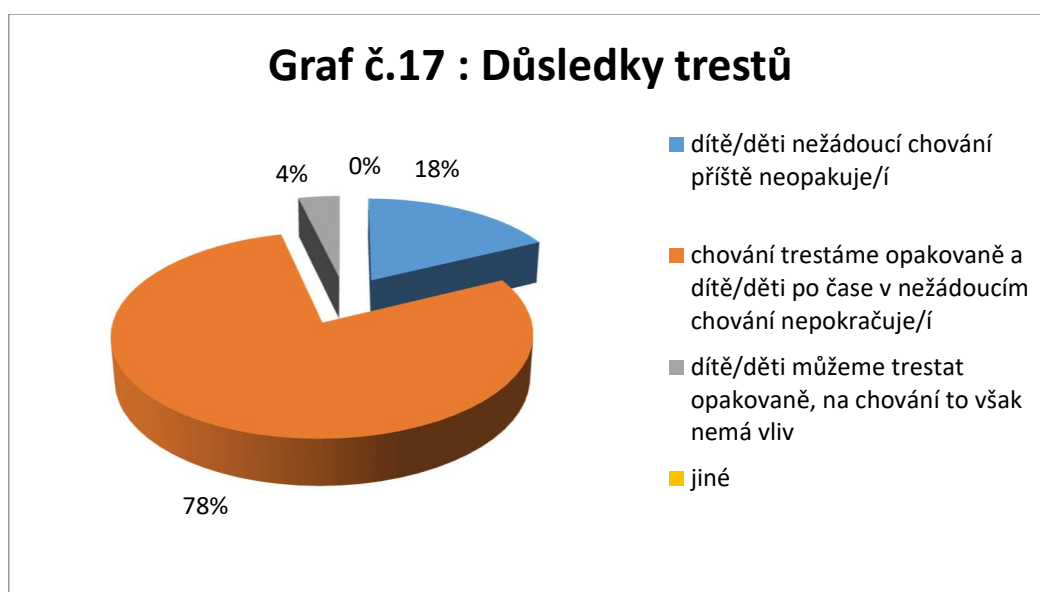

Výzkumná otázka číslo 4 : Jaký je vliv odměn a trestů na chování dětí?

V grafech 16 a 17 je procentuálně vyjádřeno, jaké důsledky si rodiče myslí, že mají aplikované odměny a tresty na jejich děti. Celkem 62% uvedlo, že po opakování odměny si dítě osvojí chování, které je po něm vyžadováno, 26% rodičů uvádí okamžitou změnu chování dětí a zbylých 12%, že ačkoliv odměňují, na chování dítěte to žádný vliv nemá.

V případě trestání dětí si 78% respondentů všimlo, že opakují-li tresty za nežádoucí chování, toto po čase vymizí, dále 18% rodičů pozoruje změnu okamžitou po užití trestu a 4% uvádí, že trestáním se chování jejich dětí nemění.

Tabulka č. 7 : Důsledky odměn na chování dětí.

	okamžitá změna chování	po opakování odměny změna chování	odměna nemá vliv	celkem
Absolutní četnost	28	66	13	107
Relativní četnost	26%	62%	12%	100%

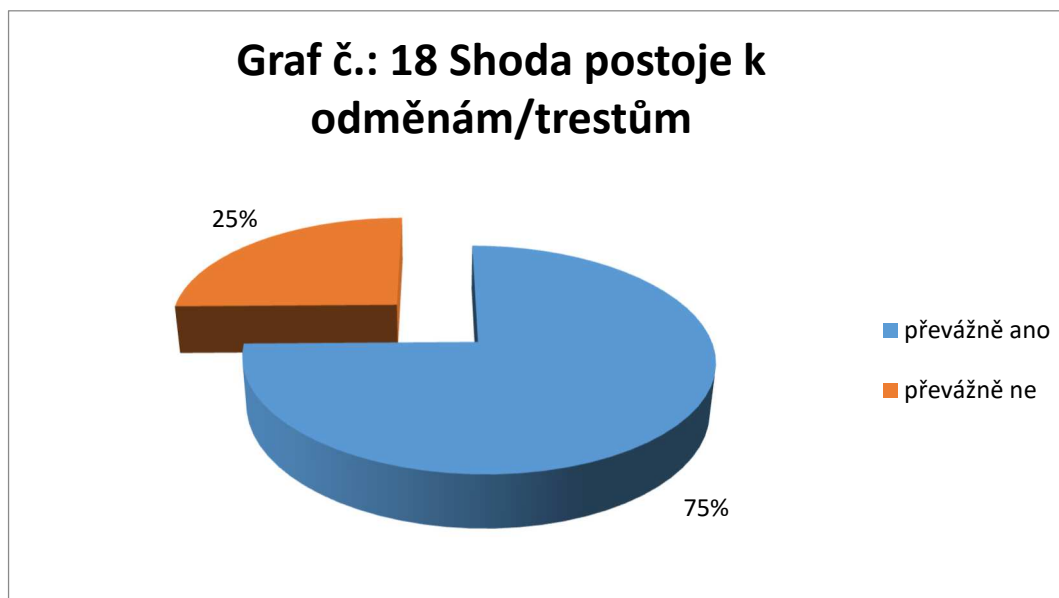
Tabulka č. 8 : Důsledky trestů na chování dětí.

	okamžitá změna chování	po opakování trestu změna chování	trest nemá vliv	celkem
Absolutní četnost	19	84	4	107
Relativní četnost	18%	78%	4%	100%

Jak můžeme v obou případech vidět, z výzkumu vyplývá, že opakovaně udílené odměny a tresty mají podle rodičů ve většině případů za důsledek upevnění si žádoucího chování nebo naopak odstranění nežádoucího chování dítěte. Četnosti odpovědí jsou v obou případech největší (v případě odměn 62% a u trestů 78%).

Výzkumná otázka číslo 5: Jaký je vztah partnerských postojů k odměňování a trestání dětí ve výchově? Na tuto výzkumnou otázku nám odpovídá patnáctá položka z dotazníku, kde jsme se respondentů ptali: **Dodržuje Váš partner stejné postoje k odměnám/trestům jako Vy (odměňuje a trestá to samé chování)?**

Pozitivní je skutečnost, že v 75% dotazovaných rodin, spolu partneři převážně navzájem souhlasí v tom, jaké chování podle nich zaslouží odměnu a jaké trest. Zbýlých 25% uvedlo, že se převážně neshodují.

Výzkumná otázka číslo 6: Jaký je rozdíl v užívání odměn a trestů v úplných a rozvedených rodinách? Podkladem pro tuto otázku nám byly otázky 4, 9 a 11. Pro které máme již výše uvedeno grafické znázornění výsledků, dále byly dotazníky roztrženy podle toho, zda jsou respondenti rozvedení, nebo žijí ve svazku s partnerem. Získané údaje jsou zobrazeny v následujících tabulkách.

Tabulka č. 9: Odměňování dětí – rodina úplná.

	převážně ano	převážně ne	zcela vyjímečně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	72	2	4	0	78
Relativní četnost	92 %	3 %	5 %	0 %	100 %

Tabulka č. 10: Odměňování dětí – rodina rozvedená.

	převážně ano	převážně ne	zcela vyjímecně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	21	1	7	0	29
Relativní četnost	72 %	4 %	24 %	0 %	100 %

Z výsledků je zřejmé, že v případě odměn se více rodičů (92%) z úplných rodin přiklání převážně k odměňování, zatímco rozvedené rodiny převážně odměňují v 72 % případech. V druhé možné odpovědi – převážně neodměňují - se rodiny liší o 1%. Zcela vyjímecně odměňují úplné rodiny v 5% a v rodinách neúplných tak odpovědělo 24% z dotazovaných. Odpověď, že neodměňuje nikdy, nevyužil žádný z respondentů.

Tabulka č. 11: Trestání dětí – rodina úplná.

	převážně ano	převážně ne	zcela vyjímecně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	47	9	17	5	78
Relativní četnost	60 %	12 %	22 %	6 %	100 %

Tabulka č. 12: Trestání dětí – rodina rozvedená.

	převážně ano	převážně ne	zcela vyjímecně	nikdy	celkem
Absolutní četnost	20	3	6	0	29
Relativní četnost	69 %	10 %	21 %	0 %	100 %

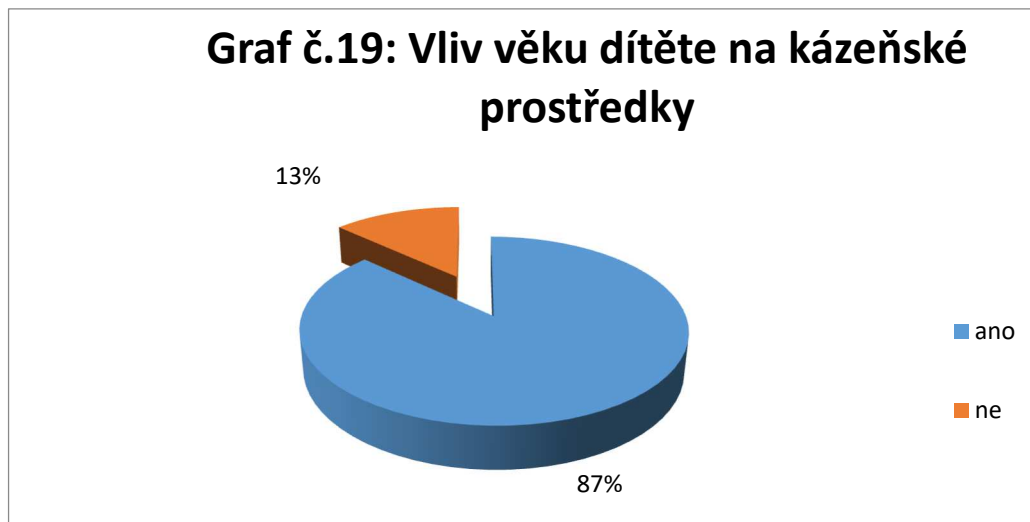
V případě trestání rozvedené rodiny převážně trestají v 69 % případech a rodiny úplné v 60% z nich. Dále se také ve svých odpovědích příliš neliší. 12 % respondentů z rodin úplných uvedlo, že převážně netrestají, zatímco v rozvedených rodinách tomu tak bylo v 10%. Zcela výjímecně trestá 22% rodičů v rodinách úplných a o jedno procento méně je tomu u rodin rozvedených. Na první pohled znatelný rozdíl v odpovědích nalezneme v možnosti poslední, kde respondenti uvedli, že netrestají nikdy. V 6 % to byly rodiny úplné, z rozvedených respondentů tuto možnost nikdo nevyužil.

Výzkumná a otázka číslo 7:

Jaký je rozdíl v upřednostňování odměn a trestů závislosti na věku dítěte?

Na tuto výzkumnou otázku nám respondenti poskytli údaje zodpovězením otázek 21 a 22.

Následující graf je vyhodnocením odpovědí na otázku, zda rodiče ve výchově rozlišují způsob odměňování a trestání s ohledem na věk jejich dítěte.

Výsledky ukazují, že v 87% respondenti odměňují a trestají s ohledem na zvyšující se věk jejich dítěte. Ve 13 % případech tomu tak není. Následující graf nám ukáže, jak konkrétně tyto změny vypadají. Rodičů jsme se ptali, jak užívají odměny a tresty s přibývajícím věkem dítěte.

Z rodičů, kteří odpověděli, že odměňují a trestají s přihlédnutím k věku dítěte 28% už netrestá tak, jako dříve, ale se zvyšujícím se věkem dítěte více odměňuje. Protichůdnou

odpověď uvedlo 41% respondentů, uvedli, že čím je dítě starší, spíše méně odměňují a víc trestají. Zbývajících 31% u svých dětí ve výchově pozoruje, že udílené odměny a tresty nejsou ovlivněny věkem dítěte, ale danou situací, ve které je potřeba odměnit či potrestat. Nikdo z rodičů nevyužil možnost odpovědi jiné, kde by se podle svého uvážení rozepsal konkrétněji.

5.1 Chí-kvadrát pro kontingenci tabulku

Test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku se používá pro pedagogické jevy, které byly zachyceny nominálním nebo také ordinálním měřením. Tento statistický test významnosti používáme v případech, kdy potřebujeme rozhodnout o tom, jestli existuje závislost mezi dvěma pedagogickými jevy. Test nám umožní ověřit, jestli četnosti získané pomocí měření v pedagogické realitě se liší od četností teoretických, odpovídajících stanovené nulové hypotéze (Chráška, 2007, s.76-79). Pro účely výzkumu ověřujeme platnost následujících hypotéz. Na základě výzkumných otázek byly stanoveny následující hypotézy:

Věcná hypotéza: **H₁: Předpokládáme, že mezi druhy užitých odměn ve výchově a pohlavím rodičů existuje souvislost.**

Statistická a alternativní hypotéza pro použití Testu dobré shody Chí-kvadrát pro kontingenční tabulku:

H_A: Předpokládáme, že v četnosti užitých odměn ve výchově a pohlavím rodičů existuje statisticky významná souvislost.

H₀: Předpokládáme, že v četnosti užitých odměn ve výchově a pohlavím rodičů neexistuje statisticky významná souvislost.

Tabulka č. 13 : Kontingenční tabulka pro H₁

	finanční	hmotná	aktivita	slovní	Σ
muži	15 (6.66)	8 (13.62)	5 (3.19)	3 (7.53)	31
ženy	8 (16.34)	39 (33.38)	6 (7.81)	23 (18.47)	76
Σ	23	47	11	26	107

„Srovnáme-li vypočítanou hodnotu testového kritéria s hodnotou kritickou, zjišťujeme, že vypočítaná hodnota je vyšší, a proto je možno odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi na uvedené otázky tedy byla prokázána statisticky významná souvislost“ (Chráška, 2007, s,78). Po vypočítání testového kritéria (23.248) zjišťujeme, že je tato hodnota větší, než

hodnota kritická (7.815). Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H_0) o nezávislosti jednotlivých znaků zamítáme a přijímáme hypotézu H_2 , která nám říká, že zde určitá závislost existuje. To znamená, že pohlaví rodičů významným způsobem souvisí s užitím odměn ve výchově.

V kontingenční tabulce jsou zaznačeny pozorované četnosti, v závorkách jsou četnosti očekávané a čísla uváděná vpravo od tabulky a pod ní jsou četnosti marginální, které jsou vždy součtem četností zaznamenaných v řádcích a sloupcích dané tabulky.

Věcná hypotéza: **H_2 : Předpokládáme, že v četnosti užívání metody zastrašování ve výchově a pohlavím rodičů existuje souvislost.**

Statistická a alternativní hypotéza pro použití Testu dobré shody Chí-kvadrát pro kontingenční tabulku:

H_A : Předpokládáme, že v četnosti užívání metody zastrašování ve výchově a pohlavím rodičů existuje statisticky významná souvislost.

H_0 : Předpokládáme, že četnosti užívání metody zastrašování ve výchově a pohlavím rodičů neexistuje statisticky významná souvislost.

Tabulka č. 14 : Kontingenční tabulka pro H_2

	okamžitý trest	metoda zastrašování	Σ
muži	16 (12.75)	15 (18.25)	31
ženy	28 (31.25)	48 (44.75)	76
Σ	44	63	

Po vypočítání testového kritéria (1.981), zjišťujeme, že tato hodnota je menší, než hodnota kritická (3.841). Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H_0) o nezávislosti jednotlivých znaků nezamítáme. Nebyla tedy prokázána statisticky významná souvislost. Což znamená, že pohlaví rodičů významným způsobem nesouvisí s četností užívání metody zastrašování.

Věcná hypotéza: **H_3 : Předpokládáme, že existuje souvislost mezi udělovanými odměnami a tresty ve výchově a chováním dětí.**

Statistická a alternativní hypotéza pro použití Testu dobré shody Chí-kvadrát pro kontingenční tabulku:

H_A: Předpokládáme, že existuje statisticky významná souvislost mezi četností udělovaných odměn a trestů ve výchově a chováním dětí.

H₀: Předpokládáme, že neexistuje statisticky významná souvislost mezi četností udělovaných odměn a trestů ve výchově a chováním dětí.

Tabulka č. 15 : Kontingenční tabulka pro H₃

pozorovaná změna v chování

	okamžitě	po opakování odměny/trestu	odměna/trest nemá vliv	Σ
důsledky odměn	28 (23.5)	66 (75)	13 (8.5)	107
důsledky trestů	19 (23.5)	84 (75)	4 (8.5)%	107
Σ	47	150	17	214

Hodnota testového kritéria (8.648) je větší než hodnota kritická (5.991). Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H₀) o nezávislosti jednotlivých znaků zamítáme a přijímáme hypotézu H₃, která nám říká, že zde určitá závislost existuje. Zjistili jsme tedy, že četnost udělování odměn a trestů ve výchově významným způsobem souvisí s chováním dětí.

5.2 Shrnutí výsledků výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, které kázeňské prostředky se v rodině využívají či naopak vůbec ne. Pomocí dotazníků jsme zjišťovali, zda rodiče používají ve výchově tresty a odměny. Jaké jejich druhy ve výchově preferují. Zaměřili jsme se na děti předškolního věku, které navštěvují mateřské školy. Zahrnuty byly děti z rodin s více dětmi i s jedním dítětem. Rodiny úplné i neúplné. Rozhodli jsme se pro kvantitativní výzkum, který se v tomto případě jevil jako objektivnější. Šetřením bylo zjištěno, že rodiče častěji odměňují, než trestají. Nejčastěji jsou používány odměny hmotné, tresty realizují rodiče nejčastěji pomocí zákazu oblíbené činnosti dítěte.

Ukázalo se, že nejsou výrazné rozdíly v odpovědích, kdy se respondenti přiklání k možnostem, že své děti převážně odměňují či převážně trestají. V odpovědích **převážně trestám**, byl poměr odpovědí mužů i žen téměř vyrovnaný. Odpovědi **převážně odměňuji**,

využilo stejné procento dotazovaných mužů, jako žen. Dále byly v obou případech jen drobné rozdíly, vyčíslené procentuálně. Za povšimnutí stojí skutečnost, že v případě odměňování ani jedno z pohlaví nevyužilo odpovědi, že **nikdy neodměňují**, což je pozitivní, vzhledem k informacím, které byly uvedeny v teoretické části práce. Odpověď **netrestám nikdy** využil jen zlomek ženských respondentů, muži vůbec.

Oproti tomu v případě užívaných odměn odpověděli muži a ženy zcela rozdílně, bavíme-li se o pořadí preferovaných užívaných odměn. Muži užívají odměny v následujícím pořadí: odměny finanční, hmotné, odměnění formou oblíbené aktivity dítěte a na posledním místě uvedli odměnu formou slovní (ať už se jedná o pochvalu, či jiné). Ženy preferují užití odměn hmotných (různé dárky, sladkosti a podobně), hned poté slovní povzbuzení dítěte, následují odměny finanční a na posledním místě je u žen oblíbená aktivita dětí. Mezi tresty jsou nejčastěji užívané zákazy oblíbených činností dítěte a minimálnějsou zastoupeny tresty formou přikázání vykonat neoblíbenou činnost dítěte, na posledním místě jsou preferované tresty fyzické.

V rámci zabývání se tématem užívání odměn a trestů byly vyhodnocovány tři hypotézy. Předpokládali jsme souvislost mezi druhy užitých odměn ve výchově a pohlavím rodičů. Toto tvrzení se vzhledem k již výše uvedenému **potvrdilo**.

Druhou hypotézou jsme ověřovali předpoklad, že metodu zastrašování ve výchově užívají muži i ženy stejně. V pořadí druhá zkoumaná skutečnost se výzkumem **nepotvrdila**. Vyhodnocení výzkumu ukázalo, že ženy užívají ve výchově svých dětí metodu zastrašování mnohem více, než muži. Muži ji přesto, byť daleko méně často, také využívají.

Poslední hypotéza se zabývala vlivem odměn a trestů na chování dětí. Tato uvedená souvislost se nám **potvrdila**.

Dále jsme zjišťovali, jaký je rozdíl ve chválení a trestání rodičů, kde v obou případech byly označeny právě ženy, jako více odměňující či trestající rodič. V budoucnu by možná bylo zajímavé vést výzkum na téma, proč tomu tak je. Jestli je to proto, že jsou s dětmi více v kontaktu anebo jen proto, že jsou to právě matky, které v domácnosti lpí na pravidlech a jejich doržování, či bychom přišli na úplně jinou příčinu.

Dále bylo cílem zjistit, zda se rodiče domnívají, že jsou tresty a odměny opravdu účinným nástrojem výchovy a tudíž jsou podle nich nezbytné, na což byly zaměřeny v dotazníku dvě otázky, kde jsme se rodičů ptali na důsledky používání odměn a trestů. Bylo zjištěno, že odměny jsou účinnější, jsou-li používány opakovaně – dítě na jejich základně upevní žádoucí

chování. Podobně je tomu u opakovaně ukládaných trestů. U jednorázově uplatňované odměny či trestu jsme zjistili, že tyto mají minimální účinnost pro trvalé osvojení si správného chování dítětem. Rodiče dále na posledním místě vnímají možnost, že by se jim jevily aplikované odměny a tresty jako naprosto neúčinné. V souvislosti s touto problematikou jsme ověřovali platnost třetí hypotézy.

Pátou výzkumnou otázkou jsme se zaměřili na to, zda se partneři shodují v užívání odměn a trestů v konkrétních případech chování dítěte. Přesně tři čtvrtiny respondentů tuto vzájemnou shodu, která se postojů k udělování odměn a trestů týká, potvrdily.

Dále jsme se zabývali skutečností, zda forma rodinného soužití má vliv na aplikované kázeňské prostředky. Rozdíly v odpovědích rozvedených a úplných rodin nebyly nijak výrazné, v čem se naprosto lišily, bylo pouze to, že 6 % respondentů z rodin úplných uvedlo, že netrestají nikdy.

Jak bylo několikrát zmiňováno v teoretické části práce, vychovávat by se mělo s ohledem na věkové a individuální zvláštnosti dítěte a s přihlédnutím k dané situaci. Zjišťovali jsme tedy, zda rodiče s přibývajícím věkem dětí zohledňují i užívání konkrétních druhů odměn či trestů. Převážná většina z nich odpověděla, že ano. Zajímalo nás tedy, jakým způsobem. Nejvíce rodičů uvedlo, že čím jsou děti starší, užívají spíše tresty oproti dřívějšímu odměňování. Potom byla nejčastější odpověď taková, že si rodiče nejsou vědomi souvislosti věku jejich dětí a volených odměn či trestů, odměňují podle situace, v níž se chování odehrává. Třetí část rodičů uvedla, že již tolik netrestají a spíše volí odměny. Možnost vypsát jiný druh reagování na chování dítěte nikdo nevyužil.

5.3 Diskuse, doporučení pro praxi

Protože nás zajímal pohled na uvedenou problematiku z hlediska obou pohlaví rodičů a zároveň jsme v dotazníku odpovědi směřovány i na partnery, tak by tyto výsledky měly být dostačující pro vyhodnocení výzkumu.

Převážně jsou to ženy, které mají v rodině lepší přehled a pamatují si různé situace, proto lze usuzovat, že výzkum bude tím pádem i důvěryhodnější, jelikož právě žen se zúčastnilo více. Zjištění dotazovaného věku rodičů dětí, který se ukázal být nejčastější v rozmezí 31-50 let je fakt, jenž lze přisuzovat dnešnímu trendu odsouvání rodičovství na pozdější dobu, protože většinou chtějí mít páry před založením rodiny uspokojující finanční zázemí

a vybudovanou kariéru, aby byli schopni své děti podle svých představ dostatečně zabezpečit.

Jak již bylo uvedeno v první části práce, ano vždy je důležité přihlídnout k okolnostem, které dítě vedly k danému chování a ke konkrétnímu dítěti, jeho osobnosti. Nikdy však netrestat nevidím jako příliš reálné. Má-li trest nežádoucímu chování zamezit, jsou to přinejmenším situace, kde je dítě ohroženo a rodič, třebaže ze strachu o dítě samotné se rozhodne impulzivně pro pohlavek a podobně. Všechno by mělo být užíváno v rozumné míře a s ohledem na danou situaci, jak jsme uváděli v kapitole o důsledcích nadměrného užívání odměn či trestů, nadměrně používané a nesprávně použité tresty, ale i odměny nemají výchovnou hodnotu.

S potěšením jsme zjistili, že tresty, které považujeme za kontraproduktivní (fyzické tresty, nemluvení s dítětem) rodiče používají minimálně nebo vůbec. Jako velice příznivý fakt shledávám, že ve výzkumu na otázku druhů užívaných trestů využila pouhá čtyři procenta respondentů odpověď, že užívají ve výchově fyzické tresty. V otázce zaměřované na odměňování nikdo z rodičů nevyužil možnost odpovědi, že své děti neodměňuje nikdy. Toto zjištění shledávám také pozitivním, ať už si pod pojmem **převážně ne** anebo snad **zcela výjimečně** představíme jakoukoliv frekvenci odměňování (dle vlastní zkušenosti nebo názoru), důležité je, že je zde ze strany rodičů alespoň nějaká snaha o pozitivní motivování jejich dětí k chování, které shledávají žádoucím.

Výčet pozitivních důsledků a argumentů, které mluví pro užívání odměn jako ocenění dítěte a poukázání na správné a vhodné chování dítěte je uveden v teoretické části práce. Obezřetní musíme však být i v případě odměňování. Ve výzkumu jsme zjistili, že největší počet rodin užívá pro ocenění dětí dárky, o pouhá dvě procenta více oproti finančnímu ocenění je preferované povzbuzení slovní jako je například pochvala a umístění oblíbených aktivit jako poslední možné varianty je pro mě poněkud alarmující.

Z výchovného hlediska, tuto formu nevidím jako správnou a naučnou. Děti by ve výchově měly být motivovány zcela jinými faktory, než jsou peníze či dárky. Jak bylo již zmíněno v teoretické části práce, čelíme potom riziku, že nebudou schopny udělat pro nikoho nic, aniž by dostaly příslib finančního ohodnocení. Mnozí rodiče přitom odměňují touto formou ve zcela nevhodných souvislostech. Dostávají-li mnohé děti peníze za známky ve škole, je zde na zamyšlení fakt, že dítěti by mělo přinést větší uspokojení samotné ohodnocení, které je školou považováno za výborné či chvalitebné, protože jsou to právě schopnosti a vědomosti

dítěte, co je takto hodnoceno. Nejsem si jistá, zda finální obnos dokáže vyvážit pocit zadostiučinení a patřičné hrdosti, jako udělené kladné hodnocení ve formě známky samotné.

Hezké slovo či samotná aktivita pro radost přitom mohou být pro dítě jednou z největších odměn, které jej můžou stimulovat do budoucna. To už ani nezmiňuji fakt prohloubení vztahu rodičů a dětí v případě, že oblíbenou aktivitu provozují společně.

Zamyslet by se mohli rodiče nad skutečností, že v případě mužů je na posledním místě užívání slovního povzbuzení, jako odměny žádoucího chování dítěte, což je nesmírná škoda, protože je to možná právě ta chybějící či málo udělovaná pochvala, která by dítě motivovala tak, že by příště již peníze ani dárky jako odměnu nepotřebovalo. Pochvale a pocitu dítěte z ní se totiž žádný dárek nevyrovná. Dítě je motivováno samo sebou a pocit z dobře vykonané práce, z něčeho, co si zasloužilo, pochvalu se penězi vyčísřit nedá. Ženy sice uvedly, že slovně děti povzbuzují, nevyužívají však v mnoha případech možnosti odměnit dítě jeho oblíbenou aktivitou. Do úvahy stojí vzít fakt, že by dítětem jeho oblíbenou aktivitu mohly matky podnikat společně a tak dítěti nejen dopřát vytoužený zážitek, ale co víc, zážitek společný, kterým upevní jejich vztah a dají dítěti něco, na co nikdy nezapomene. Pocit společně prožité radosti, štěstí a možná je dokonce motivují k tomu, že bude jednou se svými vlastními dětmi také trávit společně čas. Myslím si, že takový pocit si děti zaslouží prožívat tak často, jak jen to bude možné. Rodiče by měli se svými dětmi vhodně trávit volný čas a pomáhat jim tak v neposlední řadě získávat důležité sociální kompetence, uspokojovat jejich emoční potřeby a vyvářet síť sociálních vztahů.

U otázek, kde měli rodiče možnost zvolit odpověď **jiné** a vyjádřit se tak k tématu vlastními slovy nebylo této možnosti ani v jednom z nabízených případů využito. Těžko usuzovat na příčinu. Můžeme se jen domnívat, zda to bylo tím, že když ráno vedli dítě do mateřské školy, tak spěchali a neměli čas se více rozepisovat.

Mnohým rodičům by jistě neškodila snaha pochopení významu správného užívání odměn, uvědomění si významu pozitivního posilování chování dítěte. Je potřeba si uvědomit, že až na nevyhnutelné případy, kdy nevidíme momentálně jiné vhodné řešení, trestat by se mělo velice opatrně a s rozvahou, trest devalvuje osobnost dítěte. S tímto souvisí zkoumání četnosti užívání metody zastrašování. Vzhledem k tomu, že větší část respondentů přiznala, že neřeší prohřešky dětí ihned, ale vyvolává v dítěti strach větou: Počkej až se máma/táta vrátí z práce!, pokládám za vhodné zmínit, že právě tato metoda je pro dítě daleko více stresující. Vždyť bude-li dítě potrestáno ihned, v podstatě se mu uleví, protože už je v dohlednu odpuštění (za předpokladu, že se dítě poučí a nežádoucí chování neopakuje).

Má-li dítě ale sedět celý den a obávat se příchodu druhého rodiče domů, je to pro něj nejen bolestivý pocit, ale s vidinou budoucího špatného prožitku má spojený i příchod rodiče domů. Rodiče, kterého by jinak třeba uvítalo s radostí, že ho po celém dni konečně vidí. Ano, jistě, nikdo z nás nemůže říct, že nikdy nechyboval, ale měli bychom důkladněji domýšlet důsledky svých rozhodnutí a řešení nejrůznějších situací.

Za příznivé považuji zjištění, že většina z dotazovaných rodičů uvedla, že se shoduje se svým partnerem v přístupu k chování jejich dětí a jeho následnému řešení trestem či odměnou. Nebylo by pro dítě přínosem, ale právě naopak – zcela matoucí, kdyby ho jeden z rodičů za totožné chování odměnil a druhý potrestal.

Mějme prosím na paměti, že dítě vychovávané kultivovaným způsobem vyroste ve stabilní a nevystresovanou osobnost. Demokratický styl se tedy jeví jako nejpříznivější, má nastavená pravidla, zároveň však respektuje osobnost dítěte.

Přínos této diplomové práce spatřuji především v možnosti rozšíření povědomí o problematice odměn a trestů. Věřím, že přivede čtenáře – rodiče a pedagogy – k zamyšlení. Budu velmi potěšena, když moje práce pomůže k tomu, aby si uvědomili, jak citlivé téma odměny a tresty jsou a podle toho je s rozvahou používali.

Je třeba si uvědomit, že dítě (samozřejmě s přihlédnutím k věku a rozvíjejícím se schopnostem) pro nás není ve výchově sokem, podřízenou obětí, ani hračkou, ale vždy partnerem, se kterým je třeba počítat. Nutným předpokladem je zpětná vazba. Kvalita výchovy se ukáže až časem. Správně a s láskou vychovávané dítě dojde obvykle až na prahu dospělosti k poznání, kolik úsilí a často odříkání výchova rodiče stála. Nejvyšším oceněním pro rodiče pak je, přijme-li dítě toto poznání do svého života jako vzor, který sám použije, protože si ho váží jako kvalitního.

Správně zvolenou výchovou nenapomáháme dítěti jen k rozvoji jeho osobnosti, ale také k budování mezilidských vztahů. Dítěti prospěje výchova založená na partnerském vztahu, kde funguje aktivní komunikace a vychovávající jej bude akceptovat i se všemi jeho zvláštnostmi a specifickými potřebami. Výchova by neměla obsahovat prvky manipulovatelnosti, měla by být založena na respektování lidských práv. To jak děti vychováme, jim bude vzorem pro budoucí chování k sobě samým i k ostatním lidem v životě.

ZÁVĚR

Tématem diplomové práce bylo využití kázeňských prostředků v rodině. V teoretické části jsme se zaměřili na vymezení základních pojmů – rodina, výchova, rodinná výchova, odměna a trest, výchovný styl, empatie, socializace. Blíže jsme se věnovali pojmům odměny a tresty, přičemž byl kladen důraz na upřesnění jejich jednotlivých druhů, možností použití a také jejich možných negativ. Zmínili jsme též některé výchovné situace v rodině a možnosti jejich řešení. Zamysleli jsme se nad důsledky, které používání odměn a trestů na děti mají.

Praktická část práce se zaměřila na využití kázeňských prostředků ve výchově a jejich preferovaných druhů. Realizovaná byla formou dotazníkového šetření v mateřských školách. Dotazování bylo anonymní, tím jsme maximálně posílili vstřícnost respondentů a jejich co možná nejotevřenějších odpovědí na dané otázky. Stanovené cíle práce byly naplněny, výsledky výzkumu nám také odpověděly na všechny výzkumné otázky.

Z dotazníků vyplynulo, že většina rodičů přistupuje k odměnám a trestům jako k nezbytné součásti výchovy. Pohled na způsoby a intenzitu aplikace jednotlivých odměn a trestů se však liší. Odměny se v dnešní době používají mnohem častěji než tresty. A to převážně za viditelné výsledky, což je trochu škoda. Dítě by si zasloužilo odměnu i za pouhou snahu, která vždy nemusí vést ke kýženému výsledku. Každé dítě je osobnost, která se vyznačuje specifickým prožíváním dané situace a je na rodičích (později též na učitelích a vychovatelích), aby správně rozpoznali, jaký výchovný prostředek a v jaké chvíli použít. Pro vývoj dítěte je to velmi důležité, protože odměny a tresty zásadním způsobem ovlivňují další výchovný proces a celkový osobnostní vývoj.

Ověřováním hypotéz jsme zjistili, že existuje souvislost mezi konkrétním druhem užívaných odměn ve výchově a pohlavím rodičů, dále byla také prokázána mezi udělováním odměn či trestů a následným chováním dítěte. Souvislost v užívání metody zastrašování ve výchově a pohlavím rodičů prokázána však nebyla.

Rodiče se po seznámení s výše uvedeným mohou zamyslet nad tím, jaký výchovný styl a prostředky aplikované k jeho realizování zvolili pro výchovu svých dětí, zda jsou dětem prospěšné. Měli by však mít na paměti, že každé dítě je jedinečné a ačkoliv mají doma děti více, ke každému si musí najít cestu a přistupovat k němu individuálně.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ALAN, Josef. Etapy života očima sociologie. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 80-7038-044-6.
- [2] BAKOŠOVÁ Zlatica, Sociálna pedagogika ako životná pomoc, 2008, Public promotion, s.r.o., 248 s., ISBN 978-80-96944-0-3
- [3] BAKOŠOVÁ Zlatica (ed.), Terminologický výkladový slovník zo sociálnej pedagogiky, Trnava: Univerzita Sv.Cyrila a Metoda v Trnave, 2013. ISBN 978-80-8105-514-0.
- [4] BÁRTLOVÁ-LAMPÍŘOVÁ, Kamila. Povzbuzení, pochvala, napomenutí a trest při výchově ve škole a v rodině. Třebíč: [s.n.], 1962. Pedagogické čtení.
- [5] BENDL, Stanislav. Jak předcházet nekázní, aneb, Kázeňské prostředky. Praha: ISV, 2004. Pedagogika (ISV). ISBN 8086642143.
- [6] BIDDULPH, Steve. Proč jsou šťastné děti šťastné. Praha: Portál, 1997. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-155-X.
- [7] BIDDULPH, Steve. Tajemství výchovy šťastných dětí. Vyd. 4. Přeložil Eliška NECKAŘOVÁ. Praha: Portál, 2011. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0032-1.
- [8] ČÁP, Jan. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- [9] ČÁP, Jan. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha: ISV, 1996. Psychologie (ISV). ISBN 80-85866-15-3.
- [10] DINKMEYER, Don C. a Gary D. MC KAY. Step: efektivní výchova krok za krokem: [program, který vám pomůže lépe rozumět svým dětem, vychovávat je k odpovědnosti, správně komunikovat, řešit konflikty]. Praha: Portál, 1996. Příručka pro rodiče. ISBN 80-85282-92-5.
- [11] DUNOVSKÝ, Jiří. Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti. Praha: SEVT, 1986.
- [12] GORDON, Thomas. Výchova bez poražených: řešení konfliktů mezi rodiči a dětmi. Praha: Malvern, 2012. ISBN 9788087580066.
- [13] HAAS, Irmgard. Ostatní děti smějí všechno: radíme rodičům při výchově dětí od 3 do 11 let. Praha: Portál, 1991. ISBN isbn80-85282-10-0.

- [14] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- [15] HELUS, Zdeněk. Vyznat se v dětech. Praha: SPN, 1984. Knihy pro rodiče (SPN), ISBN neuvedeno.
- [16] HELUS, Zdeněk. Vyznat se v dětech. 2. dopl. vyd. Ilustroval Rudolf ŠTORKÁN. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Knihy pro rodiče (SPN).
- [17] HELUS, Zdeněk. Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál, 2004. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-888-0.
- [18] CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.
- [19] KOLÁŘ, Zdeněk. Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.
- [20] KOMENSKÝ, Jan Amos, KUMPERA, Jan, ed. Jak (se) učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1123-2.
- [21] KOPŘIVA, Pavel et. al., 2008. Respektovat a být respektován. 3. vydání. Kroměříž: Spirála. ISBN 978-80-904030-0-0.
- [22] KRAUS, Blahoslav. Sociální aspekty výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 8070418419.
- [23] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [24] KRAUS, Blahoslav. Teorie výchovy. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2006.
- [25] KRAUS, Blahoslav. Životní styl současné české rodiny. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-544-8.
- [26] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-195-x.
- [27] MÁDROVÁ, Eva. Zkuste být dítětem. Praha: Portál, 1998. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071782297.
- [28] MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981. ISBN 01-070-81.

- [29] MATĚJČEK, Zdeněk. Rodiče a děti. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Brno, 1986, 336 s., ISBN neuvedeno
- [30] MATĚJČEK, Zdeněk. Škola rodičů. Praha: Maxdorf, 2000. ISBN 80-85912-29-5.
- [31] MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0202-8.
- [32] MATĚJČEK, Zdeněk. Po dobrém, nebo po zlém?. Vyd. 7. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0133-5.
- [33] MERTIN, Václav. Výchovné maličkosti: průvodce výchovou dítěte do 12 let. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-857-9.
- [34] MERTIN, Václav. Výchova bez trestů. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-028-8.
- [35] MERTIN, Václav. Ze zkušeností dětského psychologa. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-764-5.
- [36] PELIKÁN, Jiří. Výchova pro život. Praha: ISV, 1997. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-23-4.
- [37] PROKEŠOVÁ, Miriam. Vychovávám, vychováváš, vychováváme (dobře)?. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-392-7.
- [38] PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. Pedagogický slovník. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.
- [39] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.
- [40] ŘÍČAN Pavel, Psychologie osobnosti, 2.vyd. Praha: Orbis, 1975, Pyramida, ISBN neuvedeno.
- [41] ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.
- [42] SMOLOVÁ, Dagmar. Deset esejů o výchově v rodině. Praha, 1990.
- [43] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [44] VANÍČKOVÁ, Eva. Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky. Praha: Grada, 2004. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0814-0.

- [45] VIŠŇOVSKÝ, Ludovít a Vladislav KAČÁNI. Základy školskej pedagogiky.
Bratislava: Iris, 2001. ISBN 80-89018-25-4.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
č.	číslo
např.	například
s.	strana
tzn.	to znamená
tzv.	takzvané

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 : Pohlaví rodičů	43
Graf č. 2 : Věk rodičů	44
Graf č. 3 : Vzdělání rodičů	45
Graf č. 4 : Rodinný stav	45
Graf č. 5 : Forma péče o děti	46
Graf č. 6 : Složení dětí v rodině	47
Graf č. 7 : Počet dětí v rodině	47
Graf č. 8 : Pohlaví dětí	47
Graf č. 9: Druhy trestů	49
Graf č. 10: Druhy odměn	49
Graf č. 11: Metoda zastrašování	50
Graf č. 12: Trestání dětí	51
Graf č. 13 : Odměňování dětí	52
Graf č. 14: Kdo z rodičů více chválí	54
Graf č. 15: Kdo z rodičů více trestá	54
Graf č. 16: Důsledky odměn	55
Graf č. 17: Důsledky trestů	55
Graf č. 18: Shoda postoje k odměňování / trestání.	57
Graf č. 19: Vliv věku na kázeňské prostředky	59
Graf č. 20: Odměňování / trestání v závislosti na věku dítěte	59

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 : Četnost využívání trestů – muži.	51
Tabulka č. 2 : Četnost využívání trestů – ženy.	51
Tabulka č. 3 : Četnost odměňování rodiči - muži.	52
Tabulka č. 4 : Četnost odměňování rodiči - ženy.	52
Tabulka č. 5 : Konkrétní druh užívané odměny - muži.	53
Tabulka č. 6 : Konkrétní druh užívané odměny - ženy.	53
Tabulka č. 7 : Důsledky odměn na chování dětí.	56
Tabulka č. 8 : Důsledky trestů na chování dětí.	56
Tabulka č. 9: Odměňování dětí – rodina úplná.	57
Tabulka č. 10: Odměňování dětí – rodina rozvedená.	58
Tabulka č. 11: Trestání dětí – úplná rodina.	58
Tabulka č. 12: Trestání dětí – rozvedená rodina.	58
Tabulka č. 13 : Kontingenční tabulka pro H_1	60
Tabulka č. 14 : Kontingenční tabulka pro H_2	61
Tabulka č. 15 : Kontingenční tabulka pro H_3	62

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážení rodiče,

mé jméno je Barbora Medková, jsem studentkou posledního ročníku navazujícího magisterského studia na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, oboru Sociální pedagogika. Zpracovávám diplomovou práci na téma: „Využití odměn a trestů v rodině“.

Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění dotazníku, jehož výsledky budou využity pouze pro účely výzkumu diplomové práce. Křížkem prosím označte vždy jednu Vámi zvolenou odpověď. Dotazník je anonymní a dobrovolný.

Děkuji Vám za Vaši spolupráci a čas.

1. Pohlaví

muž

žena

2. Věk

21 – 30 let

31 – 40 let

41 – 50 let

nad 50 let

3. Vzdělání

základní

středoškolské

vysokoškolské

4. Vaše rodina je

úplná

rozvedená

jiná, uveďte jaká _____

Na otázku č. 5 odpovídejte jen v případě, že jste v otázce č. 4 odpověděli rozvedená.

5. O dítě/děti se stará

střídavá péče

dítě/děti má
v opatrovnictví matka

dítě/děti má
v opatrovnictví otec

Na otázku č. 6 odpovídejte jen v případě, že jste v otázce č. 4 odpověděli úplná

6. Děti jsou

společné

ženy

muže

společné, i
ženy
z předchozího
vztahu

společné, i
muže
z předchozího
vztahu

kombinace
společné,
ženy, muže

7. Počet dětí

- jedno   dvě   tři   čtyři a více

8. Pohlaví dítěte/děti

- chlapec   dívka   kombinace obou pohlaví

9. Uplatňujete u svých dětí tresty (zákazy, nemluvení s dítětem, domácí práce nad rámec

jejich běžných povinností, fyzické tresty):

- převážně ano   převážně ne   zcela výjimečně   nikdy

10. Pokud ano, jaký typ trestů nejčastěji používáte:

- zákazy (tv, pc, vycházky,..)
 nemluvení s dítětem
 fyzické tresty
 vykonat neoblíbenou činnost (například domácí práce)
 jiné, uveďte jaké _____

11. Uplatňujete u svých dětí také odměny (hmotné odměny, finanční odměny, aktivita za odměnu, slovní odměna):

- převážně ano   převážně ne   zcela výjimečně   nikdy

12. Pokud ano, jakou formu odměn nejčastěji používáte:

- finanční
 hmotné (dárek, sladkost,..)
 oblíbená aktivita jako odměna
 slovní povzbuzení, pochvala
 jiné, uveďte jaké _____

13. Kdo více chválí dítě/děti?

- žena   muž   oba stejnou měrou   vychovávám dítě/děti sám/sama

14. Kdo více trestá dítě/děti?

- žena   muž   oba stejnou měrou   vychovávám dítě/děti sám/sama

15. Dodržuje Váš partner stejné postoje k odměnám/trestům jako Vy (odměňuje a trestá to samé chování)?

- převážně ano   převážně ne

16. Jaké důsledky užívání odměn u svých dětí pozorujete?

- dítě/děti si žádoucí chování ihned osvojí pro příští jednání
 odměnu při žádoucím chování opakujeme a dítě/děti si chování následně osvojí
 dítě/děti mají z odměny radost, na chování však nemá vliv
 jiné

17. Jaké důsledky mají aplikované tresty?

- dítě/děti nežádoucí chování příště již neopakuje/í
 chování trestáme opakovaně a dítě/děti po čase v nežádoucím chování nepokračuje/í
 dítě/děti můžeme trestat opakovaně, na chování to však nemá vliv
 jiné

18. Trestáte své dítě/děti ihned nebo používáte metodu zastrašování „Počkej, až se vrátí táta/máma z práce!“?

- trestám ihned   používám metodu zastrašování   jiné

19. Jsou podle Vás odměny ve výchově nezbytně nutné?

- ano   ne

20. Jsou podle Vás tresty ve výchově nezbytně nutné?

- ano   ne

21. Rozlišujete způsob odměňování a trestání s ohledem na věk vašeho dítěte?

- ano   ne

22. Pokud ano, čím je Vaše dítě starší, měníte druh (odměnu za trest) nebo ne?

- už tolik netrestám, spíše s postupujícím věkem dítěte více odměňuji
 už tolik neodměňuji, spíše s postupujícím věkem dítěte více trestám
 nemohu říct, že by na odměnu/trest měl vliv věk, užívám je dle konkrétní situace
 Jiný postup, uveďte jaký _____